

Final History Thesis Proposal
The expansion of the city of Venlo since 1874

**Research into the demolition of the bastion fort and the following
expansion of the city of Venlo**

**AR1A066 Delft Lectures on Architectural History and Theory
MSc Architecture and the Built Environment, Technical University of Delft**

ing. J.C.L. Leroy Göres

5670314

20 April 2023

Dhr. Jean-Paul Baeten

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
Samenvatting	4
Inleiding.....	5
Trefwoorden.....	5
Hoofdvraag.....	5
Deelvragen	6
Methoden	6
Begrippenlijst	6
1. Hoofdstuk 1: De geschiedenis van de Venlose vestiging.....	8
1.1. Inleiding.....	8
1.2. Korte omschrijving van de geschiedenis van Venlo en haar vesting.....	8
1.3. Militaire geschiedenis van Venlo en haar vesting	9
1.3.1. Onder de regering van de Hertogen van Gelder: 1339-1473	9
1.3.2. Onder de regering van Bourgondië: 1473-1492	9
1.3.3. Onder de regering van Hertog Karel van Egmond: 1492-1538	10
1.3.4. Onder de regering van Hertog Willem van Kleef en Gulik: 1538-1543.....	10
1.3.5. Onder de regering van Spanje: 1543-1579	10
1.3.6. Onder de regering van de Staten-Generaal der Verenigde Provinciën: 1579-1586	10
1.3.7. Onder de regering van de Spanjaarden: 1586-1632	11
1.3.8. Onder de regering van de Staten-Generaal der Verenigde 1632-1637	11
1.3.9. Onder de regering van de Spanjaarden: 1637-1659.....	12
1.3.10. Onder de regering van Frankrijk: 1659-1702	13
1.3.11. Onder de regering van Staten-Generaal van de Verenigde Provinciën: 1702-1794	13
1.3.12. Onder de regering van Frankrijk: 1794-1814	14
1.3.13. Onder de regering van Koning der Nederlanden: 1814-1830.....	15
1.3.14. Onder de regering van België: 1830-1839	15
1.3.15. Onder de regering van de Koning der Nederlanden: 1839-1868.....	15
2. Hoofdstuk 2: Hoe zag Venlo en haar vesting er in de decennia voor de sloop van de vestingwerken uit?	16
2.1. Inleiding.....	16
2.2. De vesting in 1842.....	16
3. Hoofdstuk 3: Wat was de aanleiding voor de sloop van de vestingwerken van Venlo?	19
3.1. Inleiding.....	19
3.2. Slechting van vestingen in Nederland	19

3.3. De redenen van de slechting van de vesting van Venlo	19
4. Hoofdstuk 4: Wat was het plan voor Venlo voor de slechting van de vesting en de uitbreiding van de stad?	20
4.1. Inleiding.....	20
4.2. F.W. Van Gendt, andere uitbreiding plannen en zijn werkzaamheden	20
4.2.1. F.W. Van Gendt	20
4.2.2. Zijn werkzaamheden	20
4.2.3. Andere plannen van Van Gendt	20
4.3. Plan Van Gendt voor Venlo	21
4.3.1. Aanloop en situatie voor het plan.....	21
4.3.2. 1 ^e Plan Van Gendt	21
4.3.3. Definitieve plan van Gendt.....	23
5. Hoofdstuk 5: Welke factoren hebben een rol gespeel in de mindere ontwikkeling van Venlo na de sloop van de vesting?	24
5.1. Inleiding.....	24
5.2. Situatie na de slechting en uitbreiding van Venlo	24
5.3. Factoren die mogelijk een rol hebben gespeeld in de mindere uitbreiding van Venlo	25
6. Hoofdstuk 6: Hoe heeft Venlo zich ontwikkeld sinds de gedeeltelijke realisering van het plan door Van Gendt tot 1918?	26
6.1. Inleiding.....	26
6.2. De eerste 25 jaar na de start van de slechting (1874-1899)	26
6.3. De volgende 25 jaar (1899-1924).....	26
6.4. Beknopte ontwikkeling sinds 1924	27
Conclusie	28
Bronnen en figurenlijst.....	29
Figurenlijst.....	29
Bronnenlijst	30

Samenvatting

Deze thesis is geschreven voor het vak AR2A011 Architectural History Thesis als onderdeel van het derde kwartaal van het eerste jaar van de Master Architecture, Urbanism and Building Sciences aan de TU Delft. De thesis is geschreven over de historische uitbreiding van de stad Venlo nadat haar vesting in 1874 is geslecht. Met dit onderzoek is antwoord gegeven op de vraag: Welke invloed had de sloop van de vestingwerken van Venlo in 1874 op de stadsuitbreiding en onderontwikkelde wijken tot 1918?

Voor dit onderzoek is gebruikgemaakt van literatuuronderzoek die is verkregen door archiefonderzoek in het gemeente Archief van Venlo, het lezen van boeken en het zoeken naar informatie uit wetenschappelijke publicaties op het internet en online archieven. De informatie die is vergaard, bestaat vooral uit teksten, maar ook uit kaarten, brieven en notulen die zijn gevonden tijdens archiefonderzoek.

Uit dit onderzoek is gebleken dat de stad Venlo sinds 1339 een stadsmuur had die door de eeuwen heen meerdere malen is verbeterd en uitgebreid tot een vestingstad (Hermans, Jean, 2012). Deze vesting had op haar hoogtepunt een oppervlakte die duidelijk groter was dan Venlo zelf en de vesting bepaalde het leven van de bewoners van Venlo. Toen de vesting op 29 Mei 1867 werd opgeheven, omdat deze niet meer voor belang van de landsverdediging was, werd er een plan gemaakt voor de Slechting en uitbreiding van Venlo (Finaly, Isja, 1996, p. 94). Dit plan dat is opgesteld door F.W. Van Gendt werd gehinderd door het feit dat veel van de vrijgekomen gronden werden gereserveerd door het Nederlandse leger en Nederlandse Spoorwegen (Isja Finaly, 1996, p. 95), met name in het zuiden en oosten van de stad, wat ervoor zorgde dat deze gereserveerde gronden samen met de Maas een soort hoefijzer van obstakels rond drie kanten van Venlo vormde. De uitbreiding die Van Gendt tekende was vooral aanwezig in het noorden van Venlo en zijn oostelijke en zuidelijke stadplannen waren door de gereserveerde gronden afgesloten van de oude binnenstad. Ook is naar voren gekomen dat Venlo in die tijd geen duidelijke gemeentelijke grondpolitiek voerde, waardoor de geslechte gronden aan particulieren werd verkocht en de gemeente minder grip had op de uitbreidingen (Finaly, Isja, 1996, p. 94). In 1918, ongeveer 50 jaar na de slechting werd er met het plan voor het Rosarium van W.F.C. Schaap een begin gemaakt aan plannen die samen met de gemeente waren en een duidelijk beeld hadden hoe de stad langzaam verbeterd moest worden.

De conclusie is daarom dat door de slechting van de vestingwerken gronden vrijkwamen die door de gunstige locatie van Venlo voor een groot deel gereserveerd werden door het Nederlandse Leger en de Nederlandse Spoorwegen, wat als gevolg had dat F.W. Van Gendt in zijn uitbreidingplan keuzes heeft moeten maken die niet per se ten goede kwamen voor de uitbreiding van Venlo en zo ervoor zorgden dat enkele wijken minder verbonden waren met de oude binnenstad van Venlo en zich zo minder goed konden ontwikkelen.

Inleiding

De rivierhavenstad Venlo, gelegen in de Nederlandse provincie Limburg aan de rivier de Maas, was tot 1874 een vestingstad. In het jaar 1874 werden de vele onderdelen van de vesting echter geslecht, omdat er door het Nederlandse rijk was besloten dat de vesting geen militaire waarde meer had (Finaly, Isja, 1996, p. 94). Na de slechting kon de stad na meer dan 5 eeuwen uit haar oorspronkelijke omvang groeien, maar dat verliep niet altijd zo goed als in sommige andere steden van die tijd waar ook hun vesting werd geslecht en de steden begonnen te groeien. Dit onderzoek gaat onderzoeken hoe de slechting en uitbreiding van Venlo is verlopen en hoe de plannen die toen zijn gemaakt een invloed hebben gehad op de ontwikkeling van Venlo. Mogelijk kan uit dit onderzoek informatie worden gewonnen hoe in de huidige tijd moet worden gekeken naar uitbreiding van steden in verband met het tegengaan van het woningtekort in Nederland.

Een interessant citaat dat aanleiding was voor dit onderzoek is van de Nederlandse dominee Jacobus Kraandijk (1834-1912) (Roy Denessen, Frans Hermans, 2006):

“Venlo is eene doodsche, sombere stad, waar niet veel is dat het oog aangenaam aandoet. Na de slooping van haar vestingwerken vertoont zij zich en profond négligé (zwaar verwaarloosd) en zelfs haar ligging nabij de Maas verhoogt vooralsnog haar schoonheid niet”.

Om dit onderzoek niet te uitgebreid te maken is er gekozen om vooral de periode van kort voor de slechting van de vesting tot 1918 te onderzoeken, maar ook de hele geschiedenis van de vesting is omschreven en mee gewogen in dit onderzoek, vooral om aan te tonen wat voor een immense historische impact de vesting op de stad Venlo heeft gehad en om te kunnen begrijpen wat de omvang van de vesting was.

De structuur van dit onderzoek is als volgt: Eerst is er in hoofdstuk 1 een korte omschrijving/inleiding van de geschiedenis van Venlo en haar vesting gegeven, gevolgd door een meer uitgebreide chronologische omschrijving van de geschiedenis van de vesting zelf. In hoofdstuk 2 is er vervolgens een duidelijke uitgebreide omschrijving gemaakt om aan te geven hoe de vesting van Venlo er kort voor de slechting uit zag. Daarna wordt er in hoofdstuk 3 de redenen van het opheffen van de vesting gegeven en in hoofdstuk 4 wordt dan het slechting en uitbreiding plan onderzocht van Van Gendt. In hoofdstuk 5 is gekeken naar welke factoren de uitbreiding hebben beïnvloed en in hoofdstuk 6 is ingegaan op de resultaten en jaren na de uitbreiding. Ten slotte wordt in de conclusie nog antwoord gegeven op de hoofdvraag en zijn er daarna nog de bronnen en figurenlijst te vinden.

Trefwoorden

Bastion Fort, Venlo, Stadsuitbreiding, Stedelijke herbestemming, leefomstandigheden

Hoofdvraag

De hoofdvraag die wordt gesteld voor dit historisch onderzoek is de vraag:

Welke invloed had de sloop van de vestingwerken van Venlo in 1874 op de stadsuitbreiding en onderontwikkelde wijken tot 1918?

Deelvragen

De volgende zes deelvragen zijn gekozen om de hoofdvraag zo goed mogelijk te beantwoorden:

1. Wat is de geschiedenis van de Venlo en haar vesting?
 2. Hoe zag Venlo en haar vesting er in de decennia voor de sloop van de vestingwerken uit?
 3. Wat was de aanleiding voor de sloop van de vestingwerken van Venlo?
 4. Wat was het plan voor de slechting van de vesting en de uitbreiding van de stad?
 5. Welke factoren hebben een rol gespeel in de mindere ontwikkeling van Venlo na de sloop van de vesting?
 6. Hoe heeft Venlo zich ontwikkeld sinds de sloop van de vestingwerken tot 1918?
-

Methoden

In dit onderzoek wordt uitsluitend gebruik gemaakt van literatuuronderzoek. De manieren waarop deze literatuur wordt vergaard is echter wel verschillend en bestaat uit: Het bezoeken en vergaren van informatie van het Gemeente Archief van Venlo (bestaande uit boeken, documenten en verslagen), het zoeken naar informatie op het internet (waaronder kaarten) en het lezen van boeken over dit onderwerp om hier nuttige informatie uit te halen.

Begrippenlijst

A

Arsenaal

Opslagplaats voor wapens.

B

Bastion

Vijfhoekige uitbouw in een vestingwal.

Bedekte weg

Doorlopende weg om een vesting heen, gedekt door een glacis.

Buitenwerken

Alle onderdelen van een vesting die voor de hoofdwal liggen maar binnen het glacis liggen.

C

Citadel

Zelfstandig verdedigbaar vestingwerk.

Courtine

Wal tussen twee bolwerken in.

Couvre-face

Voor de facen van een bastion, in de gracht gelegen pijlvormige wal.

E

Enveloppe

Rond de hoofdgracht gelegen beschermingswal. In het geval van Venlo voorzien van aaneengeschakelde buitenwerken.

F

Fort

Klein zelfstandig aan alle kanten te verdedigen vestingwerk ter verdediging van strategische gebieden.

G

Glacis

Flauw of steil aflopend talud, buiten een vesting of de buitenste bedekte weg.

H

Halve maan

Klein verdedigingswerk, gelegen in de hoofd- gracht, ter dekking van een bastion of ravelijn. Bestaande uit twee schuingeplaatste flanken die aan de veldzijde samenkomen in een punt.

Hoorwerk

Een buitenwerk bestaande uit twee halve bastions met een courtine ertussen.

L

Lunet

Klein verdedigingswerk met twee kanten. Komt voor als zelfstandig verdedigingswerk maar ook als onderdeel van een enveloppe. Soms ook wel aangeduid als ravelijn of halve maan, hoewel dit eigenlijk andere typen vestingwerken zijn.

S

Schootsveld (bantuin)

Het gebied dat door een vuurwapen bestreken wordt, waardoor zich geen huizen of bomen in dat gebied mogen bevinden.

T

Tenaille

Een buitenwerk waarvan de buitenste fronten bestaan uit een in- en uitspringende, zigzaggende wal.

V

Vesting

Versterkte stad voor de landsverdediging.

Voorwerk

Verdedigingswerk gelegen voor het glacis van een vesting, maar binnen het bereik van het ondersteunende vuur daarvan.

W

Wal of walmuur

Aarden of stenen muur ter verdediging van een stad.

Voor de begrippenlijst is het boek (Landolt, Militair woordenboek , 1861) en (Landolt, Militair woordenboek, 1862) als bron gebruikt.

1. Hoofdstuk 1: De geschiedenis van de Venlose vestiging

1.1. Inleiding

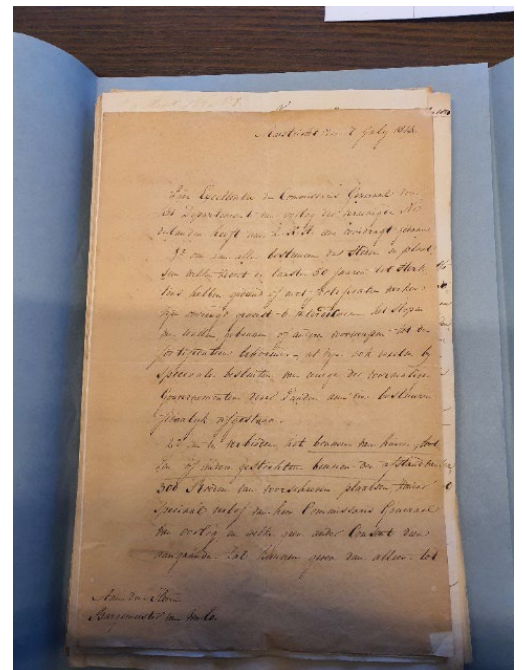
Om een goed en totaalbeeld te kunnen krijgen van wat het effect was van de sloop van vestiging van Venlo is het nodig om eerst te begrijpen wat de vestiging van Venlo precies inhoudt. In de eerste helft van dit hoofdstuk wordt dit gedaan doormiddel van de geschiedenis van de vestiging op het gebied van uitbreidingen, belegeringen, etc. kort te beschrijven. In de tweede helft van dit hoofdstuk wordt vervolgens dieper ingegaan op de geschiedenis van de vestiging en de belegeringen gedurende de 500 jaar dat de vestiging bestond.

1.2. Korte omschrijving van de geschiedenis van Venlo en haar vesting

De stad Venlo was in de 8^e en 9^e eeuw al een dorp van grote omvang dat een belangrijk centrum van handel aan de Maas was. De stad had in 1290 al vele kenmerken van een stad zoals bijvoorbeeld het recht op tol en het stapelrecht. In 1343 kreeg Venlo ook stadsrechten en werd het dus een echte stad (gemeente Venlo Monumenten en Archeologie, n.d.). De stad is gunstig gelegen aan de tweede revier van Nederland: de Maas. Door de ligging aan de Maas en de vele scheepvaart die er overheen ging tussen Maastricht en Holland kon er via Venlo veel tol worden geïnd. Daarnaast kon de scheepvaart via Venlo worden gecontroleerd en was Venlo een belangrijke overslaghaven, wat veel handel met zich meebracht (Hermans, Jean, 2012). Ten slotte was Venlo ook belangrijk voor het Duitse achterland, waar Venlo een belangrijke handelspartner was. Deze goede ligging en vele economische en militaire voordelen voor Venlo zorgde er echter ook voor dat Venlo vaak in oorlogen verwickeld was en een stadsmuur/vestiging nodig was. De term vestingstad kon voor het eerst in 1339 aan Venlo worden toegekend, omdat in dat jaar de stad voor het eerst in zijn geschiedenis was omringd met een stenen stadsmuur en meerdere torens (Hermans, Jean, 2012).

Door de eeuwen heen werd Venlo vaak aangevallen, belegerd, veroverd, heroverd en verdedigd tegen aanvallen en belegeringen. Omdat de wijze van oorlogsvoering door de tijd heen veranderde, maakte ook de vesting van Venlo veel verandering mee. Om de belangrijke handel veilig te stellen werden onder andere in de 17^e, 18^e en in het begin van de 19^e eeuw grote uitbreidingen van de vestiging doorgevoerd (Hermans, Jean, 2012). Naast de (aangepaste en verbeterde) stadsmuur en rond de 28 torens uit 1339 werden er: grachten, wallen, enveloppes, bastions, etc. toegevoegd. Naast deze vesting werken werden er ook een kazerne en vele andere militaire gebouwen gebouwd (Hermans, Jean, 2012).

Rond 1842 hadden de vestingwerken van Venlo hun hoogtepunt en deze zijn in dat jaar samen met heel Venlo goed in kaart gebracht (zie afbeelding 18 in hoofdstuk 2). De vestingstad Venlo had een grootte van 116 Ha, waarvan de stad Venlo zelf, maar 21 Ha was. Het overgrote deel van de vestingstad (circa 95 Ha) bestond dus niet uit stad, maar uit vestiging (Finaly, Isja, 1996, p. 94). Samen met het feit dat er buiten de wallen niet gebouwd mocht worden (Zie figuur 1 met archiefstuk) laat dit zien hoe belemmerend de vesting voor de stad Venlo was op het gebied van natuurlijk willen groeien. De bevolking bleef hierdoor dus geconcentreerd binnen de stadsmuren en dit werd door de tijd heen steeds extremer. Dit had logischerwijze (net als in vele andere steden uit die tijd) het gevolg dat Venlo niet onbekend was met een aantal ziekte uitbraken en pandemieën (Hermans, Jean, 2012).

Figuur 1: Document uit 1814 uit het gemeentearchief Venlo waar tussen de burgemeester en het ministerie van Oorlog wordt geschreven over bebouwing buiten de vesting, (Het Rijk, 1814)

In 1842 leefden er binnen de vesting/stadsmuren rond de 6000 mensen, tegenwoordig in 2023 wonen in datzelfde gebied nog maar 3605 mensen (venlo incijfers, 2022) en een gedeelte daarvan woont in een gebied waar in de tijden van de vesting, verdedigingswerken stonden en er daar dus geen plek was voor huizen. Het is dus duidelijk te zien dat in 1942 de stad Venlo (het huidige centrum van Venlo) veel dichter bevolkt was dan nu.

Rond het midden van de 19^e eeuw verloren de vestigsteden in Nederland hun militaire nut en werden vele afgebroken, zo ook de vestiging van Venlo. Dit begon echter pas in 1867 en in 1872 was het eerste Plan van Gendt voor Venlo gemaakt. Het definitieve Plan van Gendt voor Venlo is echter pas in 1880 ontworpen en goedgekeurd (Isja Finaly, 1996, p. 95), (Hermans, Jean, 2012).

Na de slechting maakte Venlo een bescheiden groei door. Aan de grote nieuwe (uitvals)wegen kwamen nieuwe huizen en in de veilige buitengebieden met een grootte van 2380 Ha werd weer op grote schaal landbouw bedreven in opdracht van de grootgrondbezitters. Later werden deze grote grondgebieden versnipperd verkocht aan vele boeren, knechten en andere bewoners van Venlo en ontstonden er veel tuinderijen en bedrijven (Hermans, Jean, 2012). Venlo kwam uiteindelijk weer tot bloei door een enorme groei op tuinbouwgebied en een aantal belangrijke industriële ontwikkelingen en bedrijven in de gemeente. Samen met de goede infrastructuur en de gunstige ligging aan de Maas en tegen het Duitse achterland werd Venlo weer een belangrijke logistieke stad, net zoals in de vele eeuwen ervoor, alleen dan nu zonder een vestiging. Na de tweede wereldoorlog verdwenen ook de laatste redenen voor de Nederlandse krijgsmacht om nog aanwezig te zijn in Venlo en werd ook de laatste kazerne aan de Blerickse zijde opgeheven.

1.3. Militaire geschiedenis van Venlo en haar vesting

Door de 5 eeuwen heen dat Venlo stadsrechten en een vesting had werd de stad vaak aangevallen en afwisselend succesvol verdedigd. In deze tweede helft van dit hoofdstuk wordt er dieper ingegaan op de belangrijkste oorlogsactiviteiten die zijn omschreven door Jean Hermans en is er duidelijk te merken dat er door de tijd heen een continue optimalisering en uitbreiding van het vestingwerken noodzakelijk waren. Hierna volgt een chronologische verhalende opsomming van militaire gebeurtenissen in Venlo:

1.3.1. Onder de regering van de Hertogen van Gelder: 1339-1473

Op bevel van Reinout II werd Venlo in 1339 ommuurd en van een aantal torens voorzien. Het aantal torens dat de stadsmuur op zijn hoogtepunt had wordt over het algemeen op 25 gehouden (P.A. Henderikx, 1999, p. 33), maar op de vestingkaart van 1842 zijn er zeker 31 torens te tellen. Hoeveel torens de Venlose stadsmuur in het begin, dus in 1339 had is niet terug te vinden (Hermans, Jean, 2012).

Venlo heeft in deze periode meerdere belegeringen en innemingen meegemaakt. In 1372 werd Venlo ingenomen door de Bisschop van Utrecht en in 1373 werd de stad belegerd door de Hertog van Gulik, maar na 17 weken werd de strijd opgegeven (Hermans, Jean, 2012). In 1459 had Adolf, de zoon van Hertog Arnold, ruzie met zijn vader en werd hij gesteund door de burgers van Venlo. Hertog Arnold trok met een leger naar Venlo en belegerde de stad. Uiteindelijk onderwierp zijn zoon zich aan zijn vader en kreeg hij Venlo als geschenk. In 1473 werd Venlo belegerd tijdens de oorlog tegen Gelderland en na enkele dagen dappere weerstand overgegeven aan Karel van Bourgondië (Hermans, Jean, 2012).

1.3.2. Onder de regering van Bourgondië: 1473-1492

Na de dood van Karel erkenden de burgers van Venlo niet zijn opvolger uit het Oostenrijkse huis, maar steunden ze Adolf als hun meester. In 1481 wilde Aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk Venlo terug en belegerde hij de stad en nam deze uiteindelijk in (Hermans, Jean, 2012).

1.3.3. Onder de regering van Hertog Karel van Egmond: 1492-1538

In 1493 werd de stadsmuur van Venlo kwetsbaar door de invoering van geschut, waardoor besloten werd een aardwal te bouwen en een gracht te graven om zo een vesting te creëren (Hermans, Jean, 2012). Venlo werd in 1511 door Floris van Ysselstein belegerd, Maar een bestorming werd door ruiters en de Venlose burgers afgeweerd. Ook verdere pogingen om de stad te belegeren en te bestormen werden telkens door de dappere bevolking en soldaten afgeweerd. Na het afbreken van het beleg door de belegeraars, werd de bevolking beloond door Karel van Egmond met vrijstelling van alle tolleren en een wekelijkse markt (Hermans, Jean, 2012).

1.3.4. Onder de regering van Hertog Willem van Kleef en Gulik: 1538-1543

Toen Hertog Karel van Egmond overleed nam zijn neef Willem van Kleef en Gulik Venlo over en mochten de Venlonaren de vrijstellingen en rechten die ze hadden gekregen van Hertog Karel van Egmond behouden. In 1543 eiste Keizer Karel V meerdere steden op. Venlo was samen met Duren echter de enige stad die weerstand durfde te beiden, maar uiteindelijk mocht dit niets baten (Hermans, Jean, 2012).

1.3.5. Onder de regering van Spanje: 1543-1579

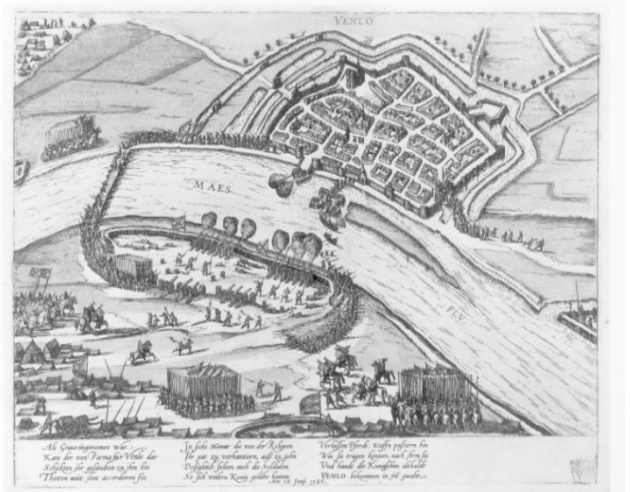
In 1543 was Venlo (Zie figuur 2 voor de situatie van Venlo in deze periode) onder bewind van de Spanjaarden gekomen en ontstond er een oorlog tussen Prins Willem van Oranje en Spanjaarden. Rond deze tijd was Venlo soms aan Spaanse en soms aan de Oranje kant, doordat de garnizoenen soms de Spanjaarden en soms de Oranjes steunden. In 1587 was er een gevecht waar de Venlose soldaten en burgers achter een groep Spanjaarden aan zat die hen vervolgens in de val lokten (Hermans, Jean, 2012).

1.3.6. Onder de regering van de Staten-Generaal der Verenigde Provinciën: 1579-1586

In de Spaanse oorlog stond Venlo aan de kant van de Staten en werd in 1586 belegerd door het Spaanse leger. Venlose soldaten omsingelden en versloegen de Spaanse soldaten bij een klooster ten noorden van Venlo, maar toen Hertog van Parma Venlo met heel zijn leger belegerde (Zie figuur 3), nadat hij Vlaanderen en Brabant had veroverd, was de stad niet meer houdbaar. Ondanks de hulp van Engelse ruiters gaf Venlo zich over en kwam weer onder Spaans gezag (Hermans, Jean, 2012).

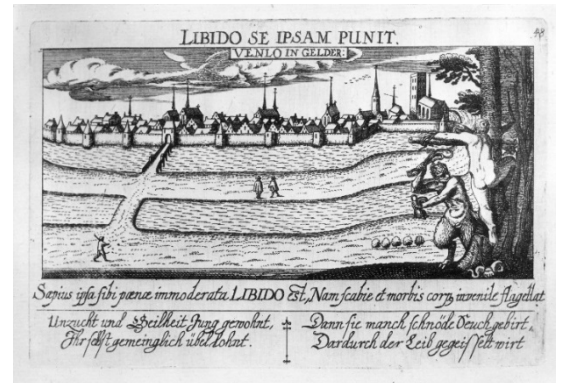
Figuur 2: Eerste gedetailleerde kaart van Venlo, gemaakt door Jacob van Deventer, 1570 (Venlovanbinnen, 1570)

Figuur 3: Kaart die het beleg van Venlo door de hertog van Parma illustreert, 1586, door Simon Frisius, (Rijksmuseum, 1586)

1.3.7. Onder de regering van de Spanjaarden: 1586-1632

In 1597 hadden drie schippers onder voorwendselen vrije toegang tot Venlo gekregen en door een nagemaakte sleutel van de Maaspoort wilden zij Venlo binnen komen en voorkomen dat tijdens een aanval de valdeur werd neergelaten. Ervaren soldaten van Prins Maurits van Oranje zeilden met twee schepen de Maas op en op teken van de schippers stormden de soldaten de poort door en overrompelden ze de wachtpost, maar de bewoners van Venlo verjoegen de soldaten weer. De Engelse soldaten van het tweede schip hadden door problemen met het schip moeite om land te komen en Prins Maurits die met ruiters onderweg was naar Venlo (Zie figuur 4 voor weergave van de kant waar de Prins van Oranje vandaan kwam) keerde om nadat hij hoorde van de mislukking (Hermans, Jean, 2012).

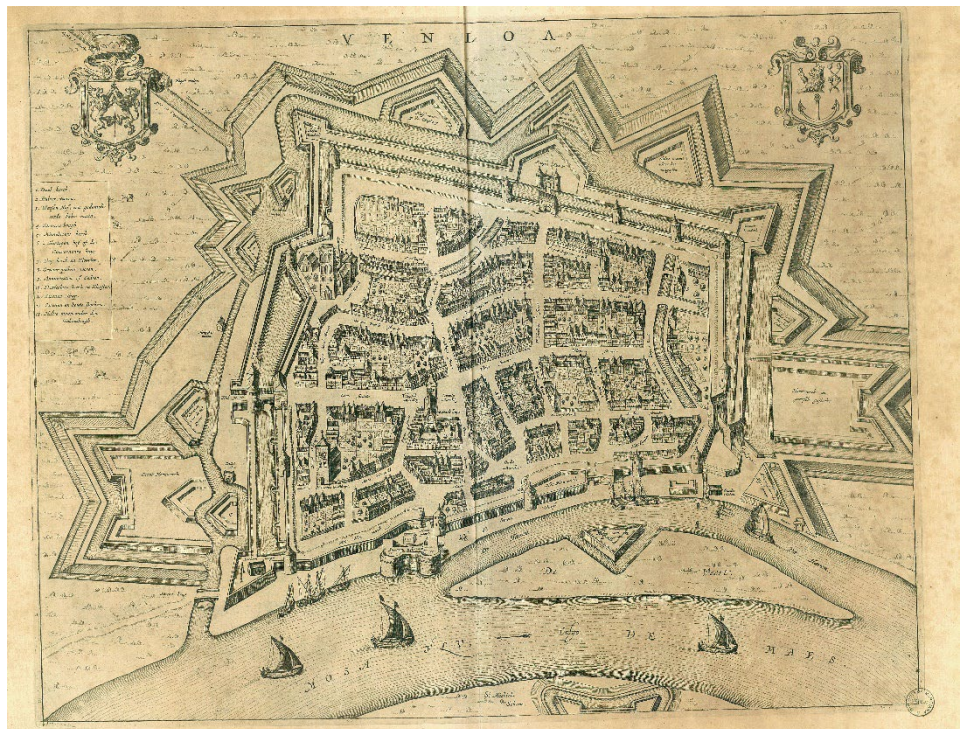
Figuur 4: Gezicht op Venlo vanaf het oosten, Ca 1600, anoniem (Historisch centrum Limburg, 1600)

Tussen 1602 en 1632 werd door de Spanjaarden de vesting van Venlo versterkt. De krijgskundige Ambrosius Spinola bracht een Italiaanse wijze van versterking door verschillende grachten en bastions te realiseren. Deze bastions hadden vele hoeken die men ook wel courtinen noemt, waardoor verschillende gedeeltes van een bastion elkaar konden beschermen. Ook werd er aan alle zijden op de Maaszijde na glacis aangelegd (Hermans, Jean, 2012).

In 1606 deed Prins Maurits van Oranje met een groter leger dan de vorige keer, namelijk 2000 man, een tweede poging om Venlo onverwachts te bestormen. Zijn leger slaagde erin om gedeeltes van de vesting in te nemen, maar door hulp van de burgers en toegesnelde soldaten uit Gelderse steden werd het leger van Prins Maurits verslagen en weggedreven. In 1632 trok een groot Staats leger via Well en Arcen naar Venlo en belegerde de stad. Na drie dagen vuren op de stad werd de Prins Frederik Hendrik van Oranje zonder het weten van de Spaanse bevelhebber door de burgers van Venlo benaderd voor onderhandelingen. De overgave van Venlo volgde al na enkele uren en Venlo werd bezet door Staatse troepen (Hermans, Jean, 2012).

1.3.8. Onder de regering van de Staten-Generaal der Verenigde 1632-1637

Door de strategische ligging van Venlo werd er in 1632 besloten om de vesting te verbeteren. Dit werd gedaan door het aanleggen van Valijnen en werden er twee grote vooruitspringende hoornwerken gerealiseerd die goed de Maas en het omliggende land konden verdedigen (Zie figuur 5 op de en figuren 6 en 7 op de volgende bladzijde voor de uitbreidingen van de vesting van Venlo).

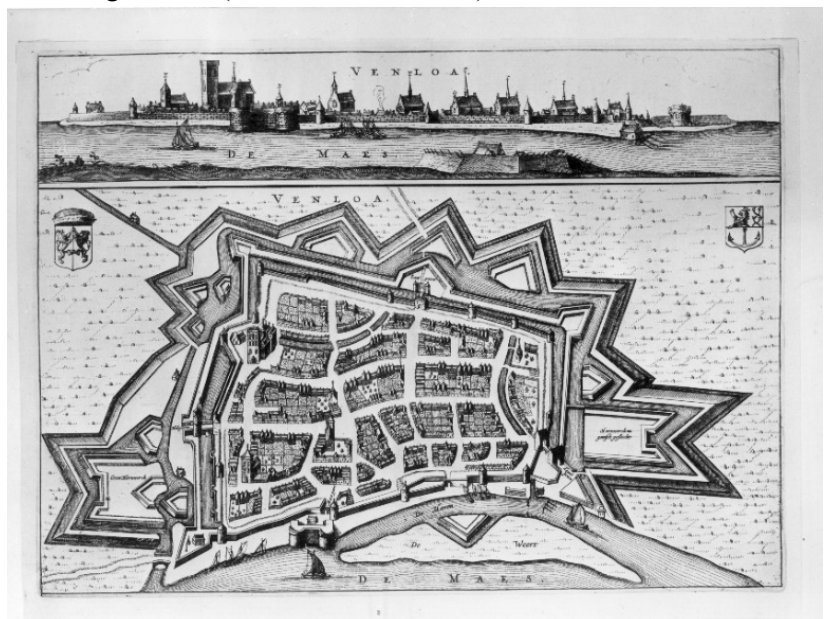
Figuur 5: Gedetailleerde kaart van Venlo en haar vesting, gemaakt door Joan Blaeu in 1649 (Biblioteca Nazionale Marciana, 1649). De uitbreidingen van de vesting van Venlo zijn goed te zien.

Venlo was voor de Verenigde Provinciën een belangrijke vesting en had op papier een bezetting van 1500 manschappen, maar door falende kapiteins was het leger in Venlo niet sterker dan 1000 man. Dit was te weinig om het hele fort te bemannen en toen de Spaanse troepen in 1637 naar Venlo kwamen werd ervoor gekozen om de verdediging van de wallen aan de burgers over te laten en de soldaten te stationeren bij de stadspoorten en bastions. De Spaanse Kardinaal verdeelde zijn leger in 4 en omsingelde Venlo en begonnen met het schieten van gloeiende kanonskogels waardoor er een grote brand ontstond in de stad. De burgers die aan het verdedigen waren gingen muitend naar de stadsbevelhebber om aan te sporen op onderhandelingen. De stadsbevelhebber Brederode zond de volgende dag een pastoor naar de Spaanse vijand en onderhandelde de overgave en het ongeschonden vertrek van het Staatse leger uit Venlo. Later werd Brederode voor een Staatse krijgsraad ter dood veroordeeld omdat hij de belangrijke vestingstad Venlo al na 4 dagen had opgegeven terwijl de vijand nog niet eens de buitenste grachten of forten had ingenomen (Hermans, Jean, 2012).

1.3.9. Onder de regering van de Spanjaarden: 1637-1659

Omdat de Spanjaarden wisten dat de Verenigde Provinciën waarschijnlijk alles zouden ondernemen om Venlo weer in handen te krijgen besloten ze in 1641 om fort St. Michiel aan de Blerickse kant van Venlo te bouwen (Zie figuur 8 op de volgende bladzijde). Dit was fort, ook wel citadel St. Michiel genoemd, was een vijfhoekig sterfort en werd in 1643 voltooid en in 1644 volledig in gebruik genomen (Hermans, Jean, 2012).

Prins Frederik Hendrik van Oranje en zijn zoon Prins Maurits trokken in 1646 naar Venlo om de stad te bezetten. Prins Maurits ging met de cavalerie via het linker Maasoever en Prins Frederik via het rechter Maasoever met de soldaten die te voet waren. De stad kon niet volledig worden ingesloten waardoor er tot tweemaal toe 125 en 830 Spaanse soldaten de stad konden bereiken om deze te versterken. Uiteindelijk werd de Staatse belegering opgeheven omdat de stad niet volledig kon worden omsingeld (Hermans, Jean, 2012).

Figuur 7: Panorama van Venlo, gezien vanaf de westelijke Maasoever en plattegrond van de stad Ca. 1650, anoniem. (Historisch Centrum Limburg, 1650)

Figuur 6: Gedetailleerde kaart van Venlo door Joan Blaeu, gekleurde versie uit 1652. (Sanderusmaps, 1652)

1.3.10. Onder de regering van Frankrijk: 1659-1702

Door een overwinning van Frankrijk op Spanje was Venlo in Franse handen gekomen en waren er enkele decennia rust in Venlo. In 1701 werd er aan de Blerickse kant Fort St. Michiel voorzien van een diepe gracht en met de Maas verbonden. Omdat de Fransen in 1702 op terugtocht waren zagen de Hollanders een kans om vestingsteden aan de Maas in te nemen. Prins van Nassau omsingelde de stad volledig door vier legers en er werd begonnen met het aanleggen van loopgraven en geschut werd geplaatst (Zie figuur 8). Als eerste werd Fort St. Michiel ingenomen en vervolgens werd het Fort gebruikt om op de Maaszijde van de Venlose vestiging te schieten. Na een hevige beschieting vroeg de Franse bezetter om overgave en was Venlo na een belegering van 4 weken gevallen (Hermans, Jean, 2012).

Figuur 8: Het beleg van Venlo in 1702, anoniem, (Rijksmuseum, 1702)

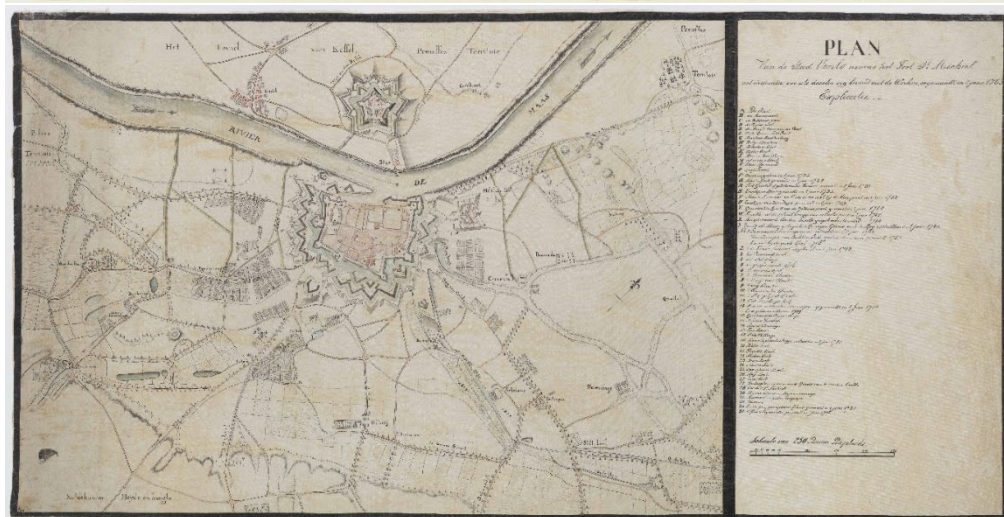
1.3.11. Onder de regering van Staten-Generaal van de Verenigde Provinciën: 1702-1794

Omdat er in de periode tussen 1725-1756 vrede was, maakten de Staten er gebruik van om de Venlose vestingwerken te verbeteren. Zo werden in het zuiden bastion Rheede en in het noorden Fort Ginkel gerealiseerd (Te zien in figuur 10). Naast verdere verbeteringen aan de vesting zijn er ook andere belangrijke militaire gebouwen gerealiseerd zoals een grote barak voor 740 troepen, twee kruitmagazijnen en het Arsenaal. Het Venlose vestingbolwerk kreeg een bezetting van 5300 man (Hermans, Jean, 2012)

De STAD VENLO te zien van der Maaskant. 1741.

Figuur 9: Zicht op Venlo vanaf de Maas in het noorden, 1741, gemaakt door Hendrik Spilman, (Rijksmuseum, 1741)

Figuur 10: Plan van de stad Venlo met daarboven het fort St. Michiel 1763, anoniem, (Beeldbank, 1763)

In 1793 had de nieuwe Franse Republiek had vanwege geopolitieke redenen in de buurt van Venlo een leger gestationeerd. In dat jaar gaven de Staten toestemming aan hun bondgenoten om twee Pruisische legers van 5000 door Venlo te laten trekken. Deze legers namen echter de muren in en begonnen op de Fransen te schieten. De Fransen hadden tot nu toe de neutraliteit van Venlo gerespecteerd, maar namen direct het Fort St. Michiel in (Hermans, Jean, 2012).

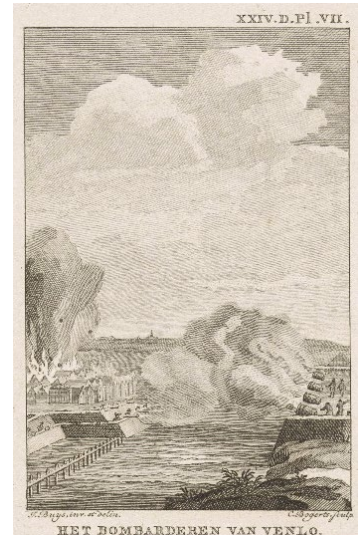
De Fransen beschoten Venlo op 3 maart vanuit Fort St. Michiel en er raakten meer dan 300 huizen sterk beschadigd (Zie figuur 11). Ook werd een van deze schepen in haven die kalk had geladen getroffen en loog in brand. Door het blussen ontstond zo veel rook dat de hele stad verduisterd was. De generaal van Venlo roemde het gedrag van de Venlonaren en de soldaten omdat ondanks alles niemand zijn post verliet. De generaal zei dat andere steden een voorbeeld konden nemen aan de dapperheid en het gedrag van de Venlonaren en de soldaten die in de stad gevestigd waren (Hermans, Jean, 2012).

In 1794 hadden de Fransen met een leger Venlo omsingeld, maar dit leger was alleen met veldgeschut bewapend. Voordat dit door het 1200 man sterke Venlose verdedigingsleger werd ontdekt vroeg de Franse belegeraar of de verdedigers zich niet met volle krijgseer wilden overgeven en dit deden de verdedigers uiteindelijk. Dit was een schandelijke verdediging en Venlo kwam in Franse handen.

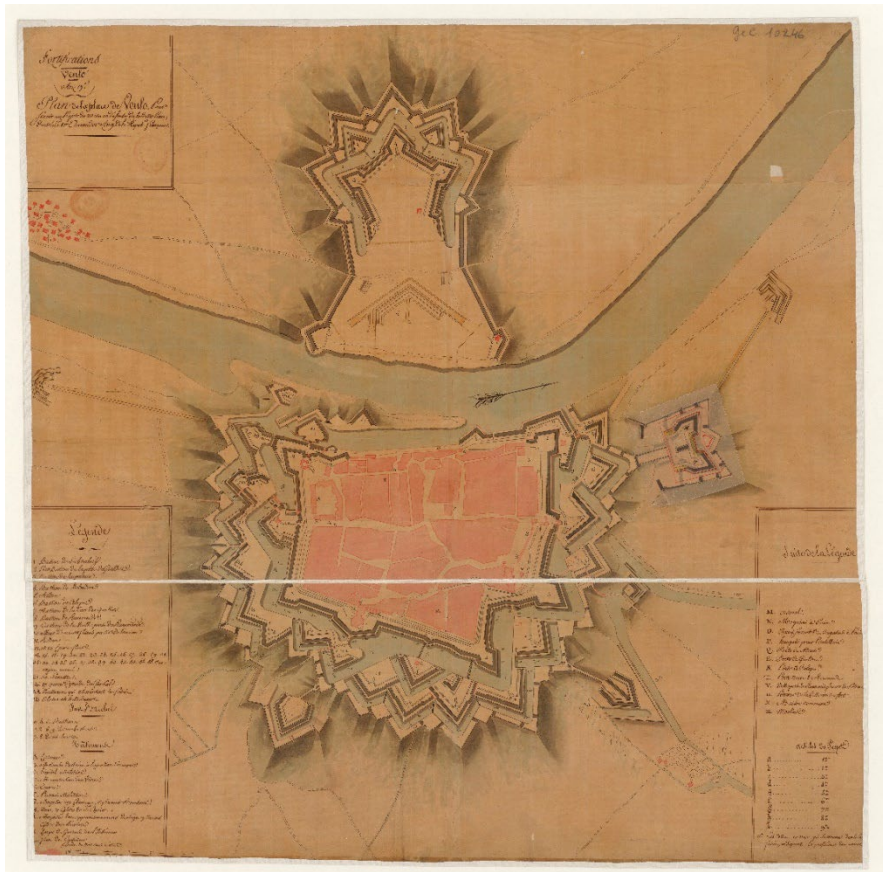
1.3.12. Onder de regering van Frankrijk: 1794-1814

Napoleon I bezocht Venlo in 1804 om de vesting te bekijken. In dat jaar vonden er verschillende verbeteringen van de vesting plaats (Die te zien zijn in figuur 12), zoals de nieuwbouw van de Gelderse Poort en werden muren van Fort Ginkel verhoogd en werd het fort voorzien van schietgaten en een kruitmagazijn. Het fort St. Michiel werd voorzien van een groot bomvrij kruitmagazijn voor 65.000 kilo kruit. Niet veel later werd Napoleon verslagen en verbannen naar Elba en begonnen de omliggende landen zich weer te verzetten tegen de Fransen. De Franse Generaal Molitor trok in 1814 zich met zijn leger terug naar Frankrijk en plaatste in Venlo een groep pupillen voor de verdediging. Een groep van 50 Russische Kozakken en een grotere groep Pruisen begonnen de belegering van Venlo.

Tegelijkertijd was een groot Pruisisch leger 2 kilometer ten oosten van Venlo op de hei aan het oefenen. De Fransen besloten Venlo te ontruimen en Venlo viel in de handen van de Geallieerden (Hermans, Jean, 2012).

Figuur 11: Prent van het bombardement van Venlo in 1793, gemaakt door Cornelis Bogerts in 1795, (Rijksmuseum, 1795)

Figuur 12: Kaart van Venlo en haar Vesting uit 1801 gemaakt door de Franse Republiek, (Bibliothèque nationale de France, 1801)

1.3.13. Onder de regering van Koning der Nederlanden: 1814-1830

De Nederlanders onderhielden de vesting goed en bouwden in 1818 een stal voor 36 paarden en in 1825 een wachthuis bij de stadpoorten en in Fort St. Michiel (Hermans, Jean, 2012).

1.3.14. Onder de regering van België: 1830-1839

In 1830 kwamen 1300 Belgen naar Venlo om de stad in te nemen. Venlo had toen nog maar 500 man voor verdediging omdat de troepen al eerder waren vertrokken om tegen de Belgen te vechten. Onder druk van de burgers gaf de Venlo zich over. In 1831 gaf België de stad Venlo in handen van Opperbevelhebber Daine die de stad in staat van beleg stelde wat liet zien dat ze de stad tot het einde wilden verdedigen. Omdat de oorlog op andere plekken België ertoe dwong om te onderhandelen kwam het nooit tot gevechten in Venlo en werd de vestingstad in 1839 overgedragen aan Nederland (Hermans, Jean, 2012).

1.3.15. Onder de regering van de Koning der Nederlanden: 1839-1868

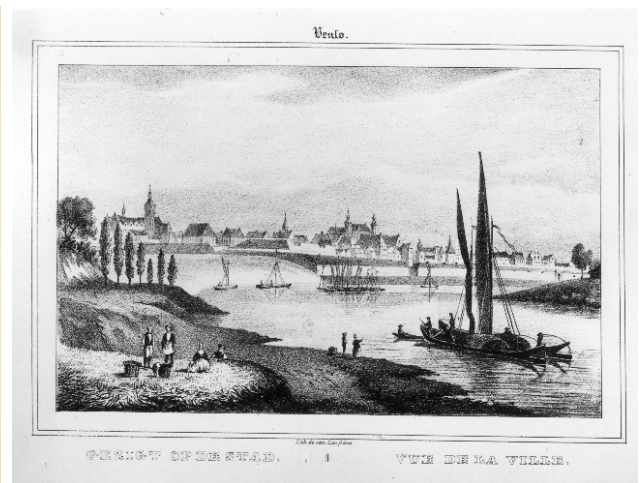
1840-1865: Verbeteringen van de vesting en uitbreiding militaire voorzieningen

Tussen 1840 en 1885 bouwden de Nederlanders nog een bomvrije bakkerij, een stal voor 57, een stal voor 21 paarden bij de Keulse Poort, een stal voor 60 paarden en twee stallen voor 194 paarden en werd de walmuur langs de Maas hersteld (Hermans, Jean, 2012).

In 1867 beschikte het Nederlandse leger niet meer over genoeg middelen om Venlo te verdedigen en bemannen en werd de vesting als niet meer van belang voor de landsverdediging beschouwd en werd er besloten om de vesting op te heven (Hermans, Jean, 2012). Na een meer dan 500 jaar lange geroerde geschiedenis werd in 1867 begonnen met de eerste slechting werkzaamheden van de vesting van Venlo. In figuur 13 en 14 hieronder is de vesting weergegeven in de jaren kort voordat deze werd geslecht.

Figuur 14: Zicht op Venlo vanuit Blerick omstreeks 1860 door Chr. Schüler. (Historisch centrum Limburg, Ca 1860)

Figuur 13: Venlo te zien vanaf het noorden omstreeks 1860, anoniem, (Historisch Centrum Limburg, Ca 1860)

2. Hoofdstuk 2: Hoe zag Venlo en haar vesting er in de decennia voor de sloop van de vestingwerken uit?

2.1. Inleiding

Om de hoofdvraag van dit onderzoek goed te kunnen beantwoorden is niet alleen een goede kennis en omschrijving van de geschiedenis van de vesting van Venlo nodig, maar ook een goed beeld van hoe de vesting er op het moment van (of kort voor) de sloop eruit zag. Hiervoor is er in dit hoofdstuk een omschrijving gedaan van hoe de vesting er in 1842 uit zag. Dit is gedaan door een aantal bronnen te raadplegen en door het bestuderen van de kaart van Venlo en haar vestingen in 1842 (Zie figuur 18 op pagina 18). Deze kaart is de meest uitgebreide en gedetailleerde kaart van Venlo en haar vestingen en ook de meest recente in zijn aard voordat de vesting werd gesloopt (cultuurhistorie venlo, 1842).

2.2. De vesting in 1842

In het jaar 1842 behoorde Venlo tot het Hertogdom Limburg dat behoorde tot Nederland (Hermans, Jean, 2012). De stad is gelegen aan het westelijke over van de Maas kort voor een lichte bocht naar links stroomafwaarts. De stad ligt te voet (gebruikelijke methode om afstand te meten in deze tijd) 14 uur noordelijk vanaf Maastricht, 11 uur ten zuiden van Nijmegen en een half uur vanaf de Duitse grens ten oosten van Venlo. De steden Maastricht en Nijmegen net als de Duitse grens hadden een zand/aarden weg naar Venlo die allemaal door kiezelwegen werden vervangen in 1843 en 1846 (Hermans, Jean, 2012).

Als men figuur 18 bekijkt ziet men dat de vesting van Venlo bestond uit een aantal “ringen” van fortificaties. Ten eerste was er de binnenste “ring”, namelijk de oude stadsmuur van Venlo die door de eeuwen heen op een aantal punten is afgebroken en op een aantal punten juist is verbeterd. Deze binnenste ring loopt dus niet volledig rond de stad, maar was alleen nog aanwezig aan bijna de gehele Maaskant (west kant) van Venlo en in de zuidelijke hoek (Zie figuur 18 op pagina 18). Een mogelijke verklaring van waarom de oude stadsmuur vooral alleen nog aan de Maaskant is overgebleven is het feit dat men door de eeuwen heen overal om Venlo naar buiten liggende “ringen” van vestingwerken heeft gebouwd, maar dit kon natuurlijk niet aan de Maaskant, omdat de Maas en de haven van Venlo in de weg lag. Daarom is waarschijnlijk de oude stadsmuur aan de Maaskant behouden en verbeterd en uitgebreid. In 1842 was deze stadsmuur aan de Maaskant dan ook 8 tot 10 meter hoog (P.A. Henderikx, 1999) en had een dusdanige dikte dat er boven op een weg liep die gewoon als straat werd gebruikt door de burgers (Hermans, Jean, 2012).

Op de plekken waar de oude stadsmuur was afgebroken is er een eerste “ring” van verdediging gekomen die ook wel de stadswal werd genoemd. Op de kaart van figuur 18 is te zien dat deze wal een negental bastions had ter plekke van hoeken en poorten. De bastions zijn met klok mee in het noorden beginnend: 1 Bastion Lichtenberg, 2 Bastion Gelderse poort, 3 Galgebastion, 4 Bastion Belvédère, 5 Bastion 5, 6 Bastion Keulen, 7 Bastion Kwarttoren, 8 Het nieuwe Bastion en 9 Bastion Roermond. Tussen deze negen bastions lagen de courtinen. In het zuidwesten naast bastion Roermond lagen los nog twee kleine bastions ter bescherming van de haven en het schiereiland de Weerd, Dit waren Bastion Reede en Bastion Le Roy.

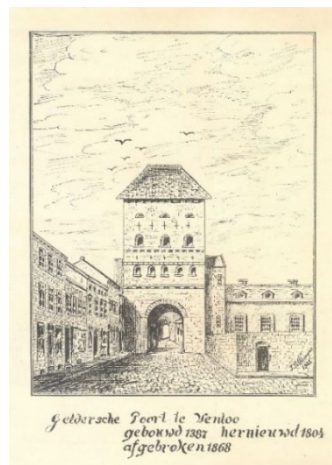
Buiten deze bastions en de daartussenin liggende courtinen was er een hoofdgracht die Venlo aan de noord, oost- en zuidzijde omringde. In deze hoofdgracht lagen nog een vijftal Lunetten en een Tenaille. Twee van deze Lunetten lagen in het noorden tussen bastion 1 en 2. De derde Lunet genaamd de Spanjaardmolen was de grootste en lag tussen bastion 3 en 4. De Lunetten 4 en 5 lagen tussen de bastions 4 en 6. De Tenaille lag tussen bastions 5 en 7 (Allemaal te zien in figuur 18 op pagina 18).

Voor deze Lunetten en Tenaille lag er een verdere gracht en een tweetal enveloppes. Deze enveloppen waren Enveloppe Reede in het Zuiden en Enveloppe van Duyn (of de zeven flanken) in het oosten. Enveloppe Reede bestond uit vier aaneengeschakelde Lunetten en had een tweede gracht voor zich. De Enveloppe van Duyn bestond eveneens uit vier Lunetten en had ook een tweede (en op sommige plekken door achterliggende Lunetten zoals de Spanjaardmolen) zelfs derde gracht voor zich (Zie figuur 18 op pagina 18).

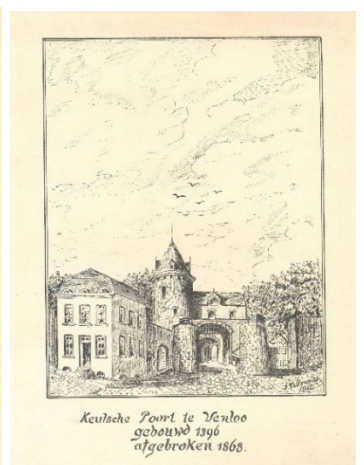
Links aan de Enveloppe Reede zat er een Hoornwerk vast dat voor bastion 8 en 9 lag. Dit hoornwerk had ook een gracht voor zich. In het zuiden lagen voor dit hoornwerk en voor Enveloppe Reede dan dus nog de gracht en een gedekte weg met uiteindelijk het Glacis. In het zuidoosten voor de Tenaille (die tussen de twee Enveloppes lag) lag een gracht, een bedekte weg en het Glacis. Maar in dit Glacis was een groot fort genaamd fort Keulen gelegen dat een eigen gracht had. In het oosten buiten de Enveloppe van Duyn lag nog een gracht, een bedekte weg en het Glacis. In het noordoosten buiten het Lunet de Spanjaardmolen lag een gracht, een bedekte weg en het Glacis waarin zich het fort Beerendonk bevond. Fort Beerendonck was middelgroot en had zoals op figuur 18 te zien is geen gracht. In het noorden bevonden zich buiten de Lunetten die tussen bastion 1 en 3 lagen een gracht, een tweetal extra Lunetten die zelf geen gracht hadden, een bedekte weg en het Glacis. In dit noordelijke Glacis lag het grootste fort genaamd Fort Ginkel. Dit fort kan men omschrijven als een hoornwerk fort zonder gracht. In het noordwesten en in het westen, dus aan de Maaskant lag er voor Bastion 1, een Couvre-Face en op het schiereiland de Weerd lag er voor de stadsmuur aan de haven nog een andere Couvre-Face. Naast de nu omschreven vestingwerken lagen er nog vele andere kleine wallen en vestingwerken verspreid over het gebied van figuur 18de waaronder ook een tiental bruggen tussen de verschillende vestingwerken. Daarnaast was ook nog het grote Fort Sint Michiel aan de andere Maasoever in Blerick dat eigenlijk een eigen vesting is.

De vestingstad Venlo had 4 hoofdpoorten die al in de tijd van de eerste stadsmuur ontstonden (Zie kaart van Bleau in hoofdstuk 1). In 1842 waren deze allemaal nog aanwezig al dan niet veranderd, (oude varianten afgebroken) of een klein beetje verplaatst. Deze poorten waren De Geldersche Poorten in het noorden (Zie figuur 17 en 18), de Keulsche poort in het zuidoosten (Zie figuur 16 en 18), de Roermondsche (voormalig Tegelsche) Poort in het Zuidwesten en de Maaspoort in het westen (Zie figuur 15 en 18). Daarnaast waren er nog kleinere poorten/doorgangen, vooral aan de westzijde vanwege de haven.

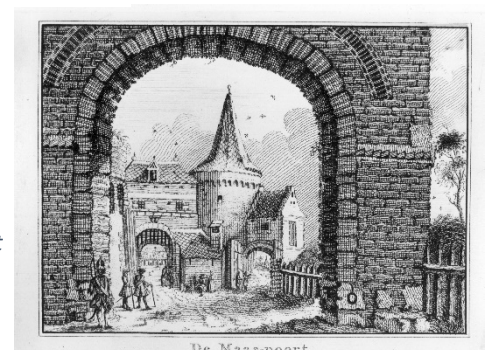
Om een idee te geven van hoe groot de vestingwerken waren in vergelijking met de stad Venlo zelf kan men kijken naar de omtrek van de hoofdwal, dus de binnenste muur/wal rondom de stad en de omtrek van de buitenste vestingen en Glacien. Dit komt dan neer op een binnenste omtrek van 4 km en een buitenste omtrek van 14 km (Finaly, Isja, 1996, p. 94).

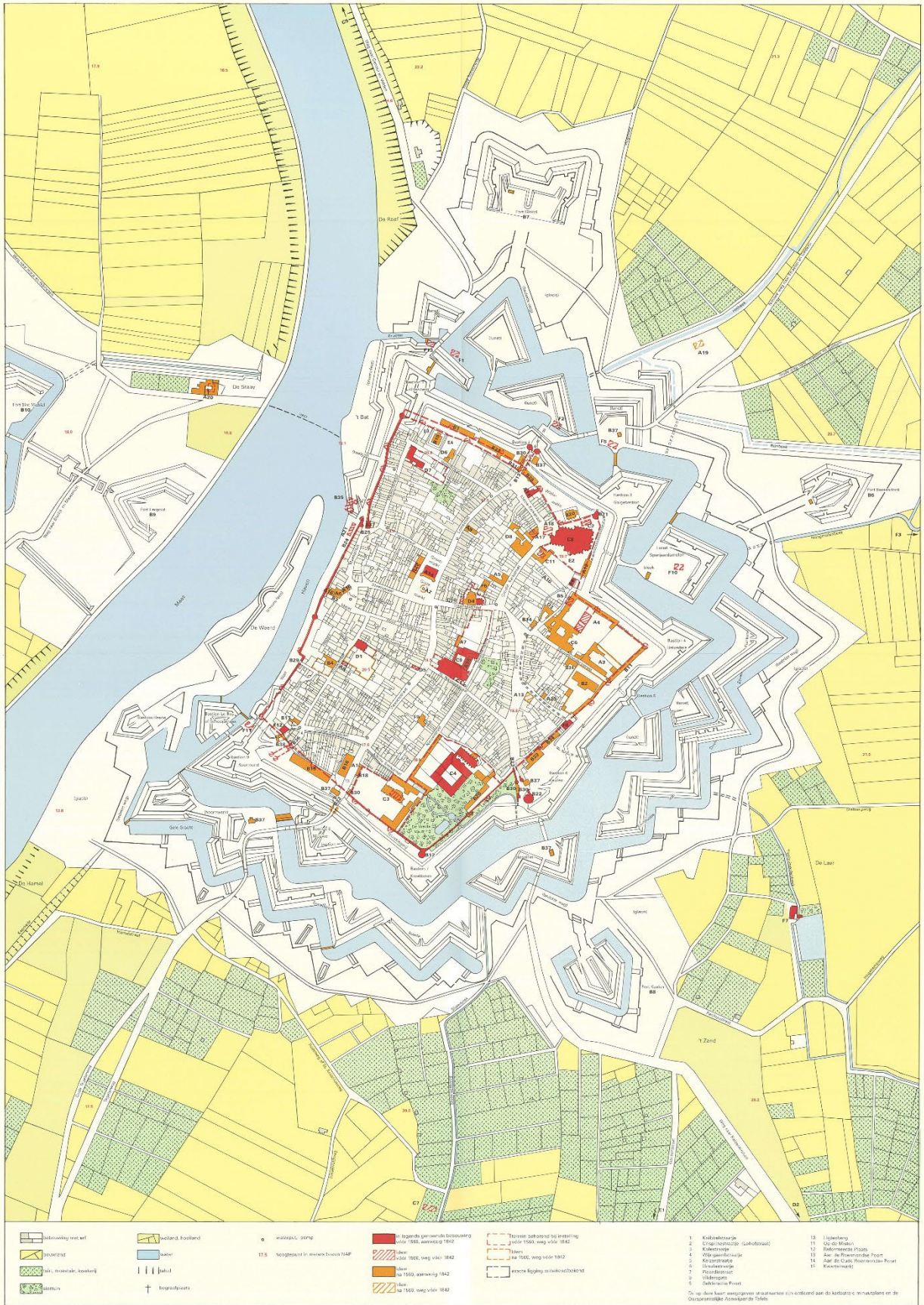
Figuur 16: De Geldersche poort zoals deze er voor de slechting in 1868 eruit heeft gezien. Getekend door J. Tillemans in 1912, (Historisch Centrum Limburg, 1912)

Figuur 15: De Keulse poort zoals deze er voor de slechting in 1868 eruit heeft gezien. Getekend door J. Tillemans in 1912, (Historisch Centrum Limburg, 1912)

Figuur 17: De Maaspoort rond 1725, anoniem, (Historisch Centrum Limburg, Ca 1725)

Figuur 18: De meest nauwkeurige en gedetailleerde digitale kaart van de Vesting van Venlo. Deze kaart Weergeeft de situatie van Venlo en haar Vesting in 1842. (cultuurhistorie venlo, 1842)

3. Hoofdstuk 3: Wat was de aanleiding voor de sloop van de vestingwerken van Venlo?

3.1. Inleiding

Om de hoofdvraag van dit onderzoek goed te kunnen beantwoorden is het ook belangrijk om te weten waarom de vesting van Venlo nou eigenlijk gesloopt is. In dit hoofdstuk wordt de redenen in het algemeen omschreven waarom vestingen in Nederland rond het einde van de 19^e eeuw gesloopt werden en waarom de vesting van Venlo gesloopt werd.

3.2. Slechting van vestingen in Nederland

Verschillende steden die in de eerste helft van de 19^e eeuw economisch groeiden (zoals Maastricht en Nijmegen) werden door hun vestingen gehinderd en de stadsbesturen drongen dan ook aan op de slechting van de vestingen (Finaly, Isja, 1996, p. 5).

Door ontwikkelingen op het gebied van oorlogsvoering werd er besloten dat de land verdediging niet meer afhankelijk was van het verdedigen van een aantal grenssteden, maar het verdedigen van de waterlinies die het meest belangrijke, westelijke, deel van Nederland (ongeveer de huidige randstad) beschermde (Zie figuur 19). De vestingsteden in het noorden, oosten en zuiden werden dus minder belangrijk voor Nederland (P.A. Henderikx, 1999).

Figuur 19: Kaart die de waterline weergeeft die belangrijker werd geacht voor de verdediging van Nederland dan grenssteden zoals Venlo. (Posadmaxwan, N.B.)

Op 29 mei 1867 werden dan ook verschillende steden ontheven van hun vestingstatus en werd de opdracht tot slechting gegeven. Het ging hier onder anderen om de vestingen van Bergen op Zoom, het fort Bath, de vestingen van Vlissingen, Maastricht en **Venlo**. In 1869 werd dit ook besloten voor Breda en Nieuweschans en in 1874 ook steden waaronder Nijmegen en Zutphen (Finaly, Isja, 1996, pp. 5-6).

3.3. De redenen van de slechting van de vesting van Venlo

De ligging van Venlo zorgde ervoor dat de stad zich sinds 1865 weer begon te ontwikkelen tot een knooppunt in infrastructuur. Deze keer waren het de spoorlijnen die hiervoor zorgden. Al voordat in 1867 besloten werd dat de vesting van Venlo geslecht moest worden, werd al in 1865 een klein gedeelte van de binnenste vestingwal in het zuiden geslecht voor de aanleg van een spoorlijn die Maastricht via Venlo met Eindhoven moest verbinden. Daarvoor werd ook de spoorbrug over de Maas gebouwd, die ook door overig verkeer kon worden gebruikt. Dit spoor werd in 1867 (nog voor het besluit tot slechting van de vesting) uitgebreid voor een spoorverbinding naar Vlissingen en naar Duitsland (Mönchengladbach). Na de slechting werd er in 1883 ook nog een verbinding naar Nijmegen gerealiseerd (Finaly, Isja, 1996, p. 94).

De bewoners waren blij met het besluit tot slechting en hoopten dat de stad uit haar verkeersisolament zou komen en dat het omliggende land dat vrijkwam kon worden gebruikt voor landbouw en industriële functies (P.A. Henderikx, 1999).

Bij koninklijk besluit werd op 16 Januari en 29 Mei 1867 bepaald dat de vesting Venlo tot geen klasse meer behoort, met als gevolg dat de vesting Venlo ophield te bestaan. De gronden op de rechter Maasoever werden op 17 augustus 1869 aan het Domeinbestuur overgedragen. De gronden op de linker Maasoever volgden op 23 juli 1870 en werden afzonderlijk verkocht (Finaly, Isja, 1996, p. 94).

4. Hoofdstuk 4: Wat was het plan voor Venlo voor de slechting van de vesting en de uitbreiding van de stad?

4.1. Inleiding

Nu de historische context van de vesting van Venlo en hoe de vesting kort voor de slechting er uit zag is onderzocht en omschreven is het van belang voor het onderzoek om het plan dat men had voor de slechting en uitbreiding van Venlo te onderzoeken. Dit plan was opgesteld door Architect F.W. Van Gendt die ook voor andere steden in Nederland slechting en uitbreid plannen heeft gemaakt.

4.2. F.W. Van Gendt, andere uitbreiding plannen en zijn werkzaamheden

4.2.1. F.W. Van Gendt

Frederik Willem van Gendt (geboren op 29 juli 1831 in Alkmaar en overleden op 6 december 1900 in Den Haag) kreeg in 1849 en 1850 les in landmeetkunde van landmeter De Waard in Alkmaar. In 1862 werd Van Gendt benoemd tot gemeentearchitect van Arnhem, waar hij in augustus 1866 ontslag nam omdat hij de functie 'Ingenieur voor de Ontmanteling der Vestingen' bij het Ministerie van Financiën kreeg (Finaly, Isja, 1996, pp. 7-8).

4.2.2. Zijn werkzaamheden

Als 'Ingenieur voor de Ontmanteling der Vestingen' was van Gendt verantwoordelijk voor het maken van een algemeen plan van ontmanteling, bestaande uit een opmeting van de vestingwerken, het maken van bestektekeningen voor de slechting en egalisering en het beschrijven van voorwaarden (Finaly, Isja, 1996, p. 8).

Van Gendt was door het Rijk aangewezen om stadsuitbreidingsplannen te maken en advies te geven over de verkoop van de geslechte gronden die als basis dienden voor de onderhandelingen met de gemeente. Om de waarde van deze gronden goed te kunnen inschatten maakte Van Gendt voor elke ontmantelde vesting een stedenbouwkundig uitbreidingsplan. In deze plannen werd aangegeven welke gronden wel en niet verkocht konden worden. Gronden die niet verkocht werden, waren bijvoorbeeld gronden voor openbare voorzieningen en gronden die waren gereserveerd door onder anderen het Ministerie van Defensie en de Staatsspoorwegen (Finaly, Isja, 1996, p. 8).

Na deze inschatting van de kosten waren er drie opties van de onderhandeling met de gemeente:

1. Een gemeente kon alle vestinggronden kopen voor een verminderde prijs voordat ze geslecht waren en regelde zelf de slechting en verkoop en kreeg dus alle inkomsten hiervan, maar moest wel zelf de slechting financieren.
2. De Staat financierde de slechting en de gemeente kocht alle vrijgekomen gronden onderhands van de Staat.
3. De Staat financierde de slechting en verkocht alle vrijgekomen gronden. Bij deze mogelijkheid werd de gemeente in staat gesteld om enkele kavels onderhands te kopen.

Gemeenten met voldoende financiële middelen, zoals het geval was met Nijmegen, konden gebruik maken van optie 1 of 2. Gemeenten met minder financiële middelen zoals bijvoorbeeld het geval was met Coevorden, waren aangewezen op optie 3. In het geval van Venlo was er door een blijvende onenigheid over de totale koopsom voor optie 3 gekozen (Finaly, Isja, 1996, p. 9).

4.2.3. Andere plannen van Van Gendt

Van Gendt kreeg in 1868 de opdracht om de vestingen van Maastricht, Venlo, Bergen op Zoom, Fort Bath, Coevorden en Vlissingen te ontmantelen. In 1869 kwamen daar Breda en Nieuweschans bij en in 1874 volgden Groningen, Delfzijl, Deventer, Zutphen, Nijmegen, Grave en 's-Hertogenbosch (Finaly, Isja, 1996).

4.3. Plan Van Gendt voor Venlo

4.3.1. Aanloop en situatie voor het plan

In juni 1867 gaven diverse overheidsinstanties aan welke gronden gereserveerd moesten worden. Het Ministerie van Oorlog wilde een groot terrein in het noordoosten en een klein terrein bij de Roermondsepoort in het zuiden reserveren voor militaire doeleinden (Zie figuur 21 en 22 op de volgende pagina). De Staatsspoorwegen hadden al een strook in het zuiden van de vesting in gebruik en wilden een groot terrein in het zuidoosten reserveren om het bestaande station uit te breiden (Finaly, Isja, 1996, p. 94).

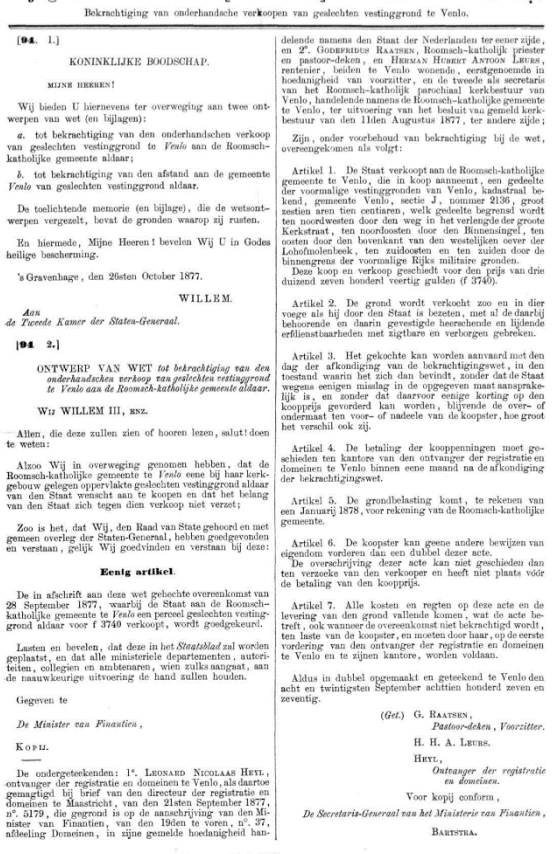
De gemeente had de keuze gemaakt om de ontmanteling en slechting over te laten aan het Rijk en het plan voor de ontwikkeling van het gebied zou worden opgesteld door Van Gendt in overleg met de gemeente. De onderhandelingen over de verkoop van de niet gereserveerde grond verliepen moeizaam, aangezien de gemeente de kooprijzen, zelfs na een tweede onafhankelijke taxatie, veel te hoog vond. Hierdoor wilde de gemeente niet alle gronden in een keer over nemen en besloot het Rijk dat de gronden bij een openbare veiling verkocht moesten worden (Finaly, Isja, 1996, p. 94).

Tijdens de voorbereidingen van deze veiling kwam de gemeente terug op haar besluit en wilde opnieuw in onderhandelen met het Rijk. Deze onderhandelingen vonden plaats in oktober 1871, maar liepen uiteindelijk weer op niets uit. Er werd uiteindelijk alleen een overeenkomst gesloten waarbij het Rijk alle openbare voorzieningen zoals wegen kosteloos overdroeg aan de gemeente (Finaly, Isja, 1996, p. 94). Deze overeenkomst werd op 16 juli 1872 bij wet bekrachtigd (Staatsblad no. 65). Later werden nog wel twee bouwblokken door de gemeente onderhands van het Rijk gekocht, maar dit was uiteindelijk maar een klein deel van de vrijgekomen gronden (Zie afbeelding 20).

4.3.2. 1^e Plan Van Gendt

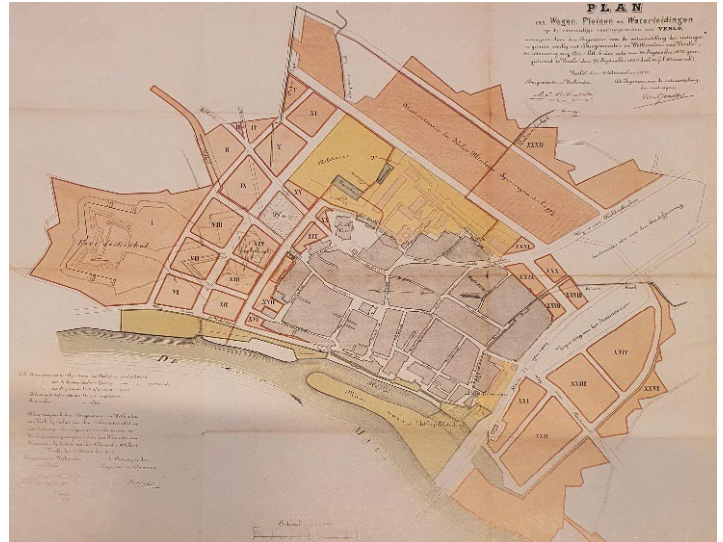
Bij het uitvoeren van de slechting werd er geen grondbalansprobleem verwacht. Het materiaal dat werd afgegraven van de wallen en bastions kon worden gebruikt om de vestinggracht volledig te dempen. Het plan was dat er ondergronds een systeem van watertoevoer en -afvoer zou worden aangelegd onder de voormalige vestinggrachten. De bastions en de stadspoorten zouden worden gesloopt en de uitgangen van de stadspoorten werden rechtgetrokken, verbreed en bestraat. In november 1869 had Van Gendt al een plan opgesteld voor de aanleg van waterleidingen en riolering (Finaly, Isja, 1996, p. 95).

In september 1872 werd een plan Van Gendt gepresenteerd dat in december werd goedgekeurd door de gemeente en het Ministerie van Financiën (Zie Figuur 21 op de volgende pagina).

Figuur 20: Tweede kamerstuk uit 1877 dat de onderhandse verkoop van een Blok van het Rijk aan de Gemeente Venlo bekrachtigd. (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 1877-1878)

Dit plan was vooral gedomineerd door de grootte en situering van de gereserveerde terreinen in het oosten en zuidoosten van Venlo. Het Spoor terrein in het oosten was bedoeld voor de Keulen-Mindener Spoorwegmaatschappij (In figuur 22 (zelfgemaakte illustratie ter verduidelijking van het plan) in zalmkleur gearceerd). Het terrein ten westen hiervan was gereserveerd voor militair gebruik (In figuur 22 in lichtoranje gearceerd). Twee grote terreinen in het zuidoosten zijn ingetekend voor de Staatsspoorwegen (In figuur 22 in appelgroen gemarkeerd). In het plan uit 1872 was de hele vestinggracht gedempt en waren enkele beken gekanaliseerd. Deze beken werden verbonden met de geplande waterleiding en voedden een gepland bad op het militaire terrein (In figuur 22 in lichtblauw gearceerd).

Figuur 22: Het eerste plan van uitleg voor Venlo dat is opgesteld door Van Gendt in 1872. (Finaly, Doorbroken Barrières, 1996)

In het oosten aan beide kanten van het stations terrein van de Keulen-Mindener had Van Gendt twee singelwegen getekend die van noord naar zuid liepen en elk een breedte van 20 meter hadden (In figuur 22 met dikke gestreepte lijnen weergegeven). Voor de aanleg van de binnenste van deze twee singelwegen moest het geplande militaire terrein iets kleiner worden (Finaly, Isja, 1996, p. 95).

Figuur 21: Zelfgemaakte afbeelding van auteur van dit onderzoek. Deze afbeelding laat het eerste plan van uitleg dat door Van Gendt is gemaakt schematisch beter zien.

In het noorden van Venlo had Van Gendt drie singelwegen gepland waar de middelste het breedst was (In figuur 22 als dikke gestippelde lijnen weergegeven).

Van Gendt wist doormiddel van onderhandelingen met het Ministerie Defensie de noordelijke grens van het militaire terrein te verleggen, waardoor de Midden- en Buitensingel door konden lopen tot aan de westelijke singel naast het Keulen-Mindener terrein (Finaly, Isja, 1996, p. 95). De binnenste singel eindigde bij de grens van het militaire terrein. In het zuiden van Venlo werd het gereserveerde gebied voor de Nederlandse spoorwegen en een gebogen singelweg gebruikt om stedenbouwkundige structuur te maken (In figuur 22 met dikke bredere gestreepte lijn weergegeven). Op alle singels zijn dwarsstraten getekend die een breedte hadden van ongeveer 12 meter. Hierdoor kwamen er in de niet gereserveerde gronden tussen de singels en dwarsstraten rechthoekige bouwlokken te liggen die zijn genummerd in romeinse cijfers (In figuur 22 in het paars gearceerd).

Voor deze bouwblokken waren nog geen specifieke functies gepland, behalve voor blok XIV, dat aan de gemeente werd verkocht om er een gasfabriek op te bouwen (In figuur 22 in het lichtbruin gearceerd). Op het blok ten oosten daarvan was een plein met beplanting gepland (In figuur 22 in het wit gearceerd). De gemeente kocht ook blok XIX van het Rijk (In figuur 22 in het bruin gearceerd). Ten slotte nam de gemeente in dit plan ook nog de gronden van de maasoever over van het Rijk (Finaly, Isja, 1996, p. 95).

4.3.3. Definitieve plan van Gendt

In 1879 zijn nog enkele grenscorrecties van de gereserveerde gebieden gedaan (Zie Figuur 23). Blok XXXVIII en delen van de blokken XXIV en XXVI zijn toch nog gereserveerd door de Staatsspoorwegen. Door de reservering van het deel van blok XXIV moest het wegenplan dat door Van Gendt voor Venlo zuid was ontworpen worden aangepast. Daarnaast is er ook nog een deel van blok XXI gereserveerd voor de bouw van een brug over de Maas (Finaly, Isja, 1996, p. 95). Ook zijn de verschillende bouwblokken verder verkaveld voordat de particuliere verkoop. Over het algemeen zijn er weinig wijzigingen aangebracht ten opzichte van het eerste plan.

Figuur 23: Het definitieve plan van uitleg voor Venlo dat is opgesteld door Van Gendt in 1880. (Finaly, Doorbroken Barrières, 1996)

5. Hoofdstuk 5: Welke factoren hebben een rol gespeel in de mindere ontwikkeling van Venlo na de sloop van de vesting?

5.1. Inleiding

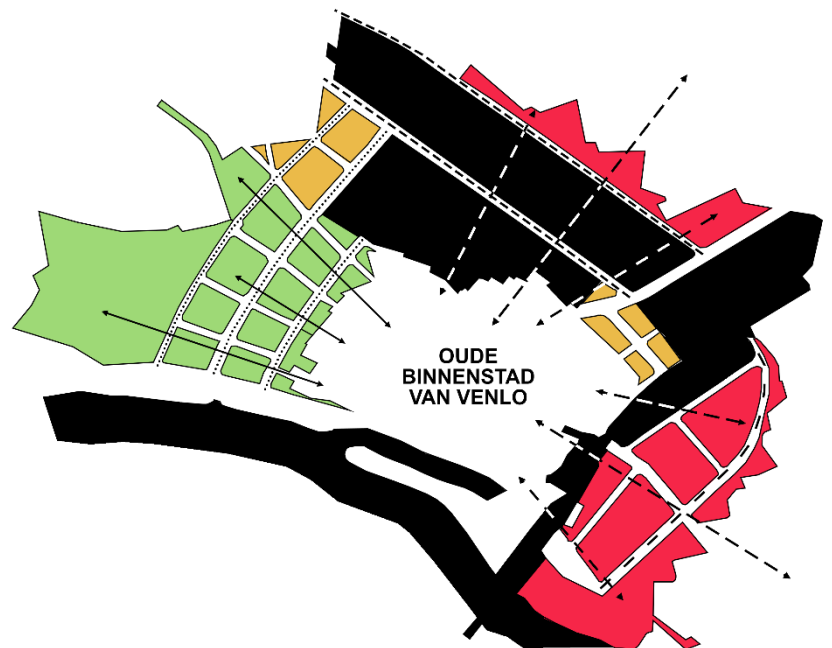
Nu ook het plan door Van Gendt voor de slechting van de vestingwerken van Venlo en de uitbreidingen van de stad zijn bekeken is het nodig om de resultaten van dit plan te bekijken en de factoren proberen te vinden die mogelijk een rol hebben gespeeld bij de minder goede uitbreiding van Venlo.

5.2. Situatie na de slechting en uitbreiding van Venlo

De totale oppervlakte van de vestingwerken die uiteindelijk zijn geslecht bedragen circa 73 hectare en de werkzaamheden kosten de staat circa 176.300 Franken. Er zijn circa 44 hectare verkocht aan particulieren voor een bedrag van circa 353.300 Franken (Finaly, Isja, 1996, p. 94). Na de voltooiing van de stadsuitbreiding van Venlo in 1891 was Venlo aan 3 kanten omgeven door obstakels voor stedenbouw. In het westen was zoals altijd al de Maas, in het zuiden was er nu een groot terrein van de Nederlandse Spoorwegen en in het oosten was er eerst een groot terrein van het leger en daarnaast een nog groter voor de Keulen-Minderen spoorweg en station. Uiteindelijk kon Venlo alleen echt “natuurlijk” uitbreiden in het noorden (Dit is op de zelfgemaakte illustraties van figuren 24 en 26 goed te zien). Op de kaart van Venlo in 1891 (Figuur 25) is dan ook te zien dat in het noorden de meeste uitbreidingen zijn, zoals het Villapark (tegenwoordig Villapark Wilhelmina) ontworpen door stadsarchitect Johan Keyser en dat de door van Gendt geplande uitbreiding in het oosten en vooral het zuiden nog niet echt invulling hadden gekregen. De reden hiervoor is zeer waarschijnlijk dat deze gebieden gewoonweg geen goede connectie en verbinding hadden met de stad en waren gescheiden door grote terreinen voor het Leger en de Spoorwegen. Op een bepaalde kijkwijze kan men dus stellen dat Venlo aan drie zijden nog steeds omringd was door een “muur” die nu alleen niet de functie verdedigen maar spoorweg en kazerne had.

Figuur 24: De situatie in Venlo na de voltooiing van de stadsuitbreiding in 1891. (Finaly, Doorbroken Barrières, 1996)

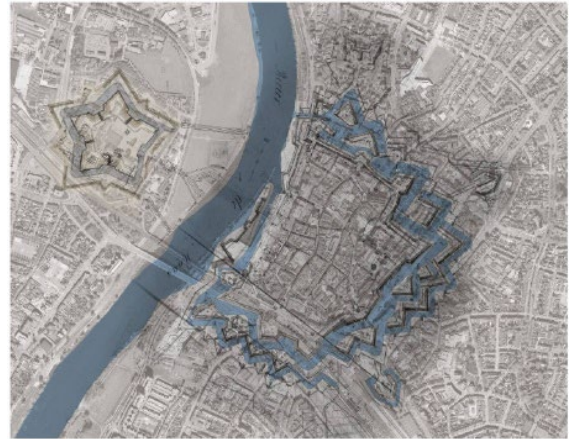

Figuur 25: Zelfgemaakte afbeelding van auteur van dit onderzoek. Deze afbeelding laat de goede connectie tussen het centrum en het noorden en de ontbrekende connectie tussen het centrum en het oosten en westen goed zien.

5.3. Factoren die mogelijk een rol hebben gespeeld in de mindere uitbreiding van Venlo

De financiële situatie was het gunstigst als de slechtingskosten laag en de opbrengsten uit de verkoop van gronden hoog waren (Finaly, Isja, 1996). De slechting van Venlo was niet per se duur, omdat er een goede grondbalans was tussen het afgraven van de wallen en het dempen van de grachten. De grote hoeveelheden en oppervlakten van gereserveerde gronden in Venlo waren echter de reden dat niet veel grond beschikbaar was om te verkopen. Hierdoor bestond er de kans dat ervoor goedkopere en daardoor vaak ook stedenbouwkundig minder goede oplossingen werd gekozen.

Ook het feit dat er bij de onderhandelingen tussen de gemeente Venlo en het Rijk zo veel onenigheid was en uiteindelijk uitliepen op niets kan aantonen dat er in Venlo geen weldoordachte gemeentelijke grondpolitiek was, of dat de eisen die werden gesteld aan de kosten voor deze gronden niet realistisch waren.

Figuur 27: Een projectie van Albert Kiefer die de omvang van de vesting projecteert over de huidige situatie in Venlo. Goed te zien is dat de zuidelijke gronden van de voormalige vesting nog steeds een barrière vormen door het spoor terrein dat in zijn plaats is gekomen. (Gemeente Venlo, 2012)

Figuur 26: Zelfgemaakte afbeelding van auteur van dit onderzoek. Deze afbeelding laat de gebieden die in een hoefijzervorm om Venlo heen liggen goed zien.

6. Hoofdstuk 6: Hoe heeft Venlo zich ontwikkeld sinds de gedeeltelijke realisering van het plan door Van Gendt tot 1918?

6.1. Inleiding

Om de onderzoeksvraag van dit onderzoek goed te kunnen beantwoorden moet ten slotte nog worden gekeken hoe Venlo zich ontwikkelde na de (gedeeltelijke) voltooiing van het plan Van Gendt. In dit hoofdstuk wordt er gekeken wat er allemaal van het plan Van Gendt terecht is gekomen tot 1918 en welke ontwikkelingen er zich verder voordeden op stedenbouwkundig gebied in Venlo.

6.2. De eerste 25 jaar na de start van de slechting (1874-1899)

Na het voltooien van de slechting en het ontwerpen van de uitbreiding van Venlo werd er begonnen met het aanleggen van de straten en andere openbare inrichtingen die door Van Gendt zijn ontworpen. In 1884 was er een tweede parallelle spoorbrug aangelegd over de Maas bij Venlo en omstreeks 1890 waren alle wegen in het plan Van Gendt gerealiseerd (Finaly, Isja, 1996, p. 96). De bouwblokken in het noorden van Venlo, dus de uitbreiding die niet door gereserveerd terrein van de oude binnenstad was afgesloten, had rond 1890 een bebouwing van ongeveer 50% (Finaly, Isja, 1996, p. 96). In het zuiden en oosten van Venlo waar ook het stratenplan door Van Gendt was uitgevoerd had een veel mindere bebouwing. Dit is interessant om mee te nemen naar de conclusie, zeker met de informatie dat deze twee gebieden door de gereserveerde terreinen van de rest van Venlo waren afgesloten. De zojuist genoemde ontwikkelingen zijn te zien in figuur 28.

Figuur 29: De Roermondse poort (die eigenlijk alleen nog maar een doorgang was) tijdens de ontmanteling in 1867, anoniem, (Historisch Centrum Limburg, 1867)

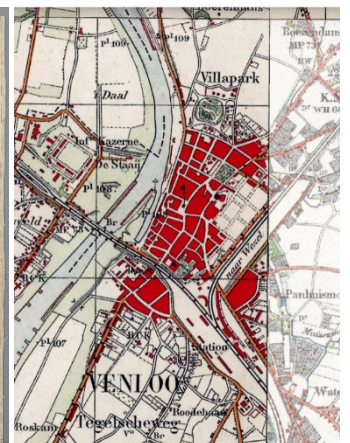
Figuur 28: Kaart van Venlo in 1897, Topotijdreis, (Topotijdreis, 1897)

6.3. De volgende 25 jaar (1899-1924)

In de jaren na de eeuwwisseling van 1900 is het plan dat Van Gendt heeft gemaakt langzaam steeds meer ingevuld met bebouwing. Het noorden was als eerste helemaal vol gebouwd, al dan niet over een periode van meer dan 25 jaar na de slechting. In de figuren 30 en 31 is te zien dat na het jaar 1924 ook het zuidelijke deel van de uitbreiding bijna helemaal was ingevuld en dat ook de oostelijke uitbreiding bijna volgebouwd was. Wel is weer en nog duidelijker te zien dat deze twee uitbreidingen, anders dan de noordelijke uitbreiding, niet zijn verbonden met de stad en dat het spoor terrein de stad onmiskenbaar beïnvloed.

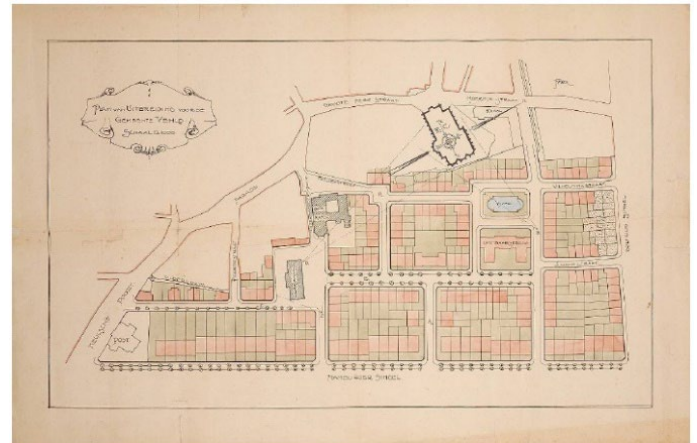

Figuur 31: Bebouwing van de uitgebreide delen van Venlo in 1933. (Historisch Centrum Limburg, 1933)

Figuur 30: Kaart van Venlo in 1924, Topotijdreis, (Topotijdreis, 1924)

Een verder opvallend onderdeel dat op deze kaart is te zien is het wegenplan dat over het gereserveerde terrein voor het leger in het oosten van Venlo is getekend. Dit is het wegenplan voor de stadsuitbreiding van het Rosarium. Het Rosarium is een wijk die tussen 1915 en 1930 is gebouwd volgens het plan van W.F.C. Schaap. Deze architect heeft, nadat het militaire terrein en daarmee ook de kazerne naar Blerick verhuisden, een plan gemaakt in de stijl van de Amsterdamse school en De Stijl (Wikipedia, N.D.). De wijk was in opdracht van het gemeentebestuur en burgemeester Van Rijn een parkachtig gebied met stedelijke bebouwing uitgevoerd en is tot vandaag een mooie rustige wijk in het centrum van Venlo. Al in het plan voor de wijk was er een rozenpark gesitueerd waar de wijk haar naam aan dankt. Het feit dat deze wijk aan drie kanten met het oude centrum en de uitbreidingen van Van Gendt zijn verbonden en dat het gemeentebestuur een duidelijk beeld had van wat de wijk moest worden staat sterk in contrast met wat er met het plan van Van Gendt is gebeurd. De bouw van deze wijk kan dan misschien ook worden gekenmerkt als een keerpunt sinds de slechting van de vesting van Venlo in 1974 en de 50 jaar daaropvolgende ontwikkelingen van het plan Van Gendt en markeert het begin van periodes met andere uitbreidingen die minder last hadden van de factoren waar Van Gendt mee rekening moest houden in zijn plan.

Figuur 32: Het plan van W.F.C. Schaap het Rosarium ter plaatse van het voormalig gereserveerde terrein van het leger. (Gemeente Venlo, 2012)

6.4. Beknopte ontwikkeling sinds 1924

In de 100 jaar na de bouw van het rosarium is Venlo meerder malen uitgebreid en gegroeid in langzame natuurlijke groei, maar ook in grotere stappen en stedenbouwkundige uitbreidingsplannen. Na 1930 groeide Venlo vooral eerst in het zuiden en aan de westelijke Maasoever (Blerick) (Te zien op de kaarten van Topotijdreis) Venlo. In de jaren na de tweede wereldoorlog groeide steeds meer natuurlijk en concentrisch, waarschijnlijk omdat de wijken van Venlo, buiten het spoor om, steeds meer met elkaar werden verbonden. Na de oorlog werd ook de Keulen-Minderen Bahn opgeheven en het station en spoor terrein daarvan in het Julianapark omgebouwd (Zie figuur 34) met als voorbeeld Central Park in New York. Uiteindelijk is er van de twee spoor terreinen en het kazerneterrein dat de natuurlijke uitbreiding van Venlo tegenhield alleen nog maar een spoor terrein over. Dit spoor terrein scheidt echter nog steeds duidelijk Venlo van Venlo-Zuid (Zie figuur 33).

Figuur 34: Foto uit 1952 van Rosariumpark dat in de wijk Rosarium is gelegen. Op de achtergrond is het Julianapark te zien dat lange tijd het spoor terrein voor de Keulen-Minderen Bahn was. (Gemeente archief Venlo, 1952)

Figuur 33: Kaart van Venlo in 2022 waar nog steeds de duidelijke scheiding van Venlo en Venlo-Zuid door het spoor terrein is te zien, Topotijdreis, (Topotijdreis, 2022)

Conclusie

In dit onderzoek is naar een antwoord gezocht op de vraag: *Welke invloed had de sloop van de vestingwerken van Venlo in 1874 op de stadsuitbreiding en onderontwikkelde wijken tot 1918?* Hiervoor is een diepgaand historisch onderzoek gedaan doormiddel van archief en literatuuronderzoek.

De stad Venlo kreeg in 1339 stadsmuur die later werd vervangen voor een uitgebreid vestingwerk. Deze vesting was op haar hoogtepunt, in 1842, enkele jaren voor de slechting beduidend groter dan Venlo zelf en bepaalde de stedenbouwkundige ontwikkeling en het dagelijkse leven in Venlo. De vesting had meerdere stukken stadsmuur en verschillende bastions, wallen, forten, enveloppes, lunetten, grachten en glacis.

De aanleiding van de slechting van de Vesting van Venlo is te vinden in het feit dat er in het midden van de 19^e eeuw op geopolitiek niveau in Nederland was besloten dat het verdedigen van het land niet meer gedaan moest worden door het beschermen van enkele grotere grenssteden, maar door het verdedigen van een centraal belangrijk gebied rond de grote steden (de huidige Randstad) en het feit dat Venlo door haar ligging werd aangesloten op het Nederlandse spoornetwerk. Op 29 Mei 1867 is besloten om de stad Venlo van haar vestingstatus te ontzien en de vestingwerken te slechten.

Het plan dat men voor deze slechting en de daarbij komende uitbreiding van de stad had was opgesteld door F.W. Van Gendt en bestond uit een uitbreiding in het noorden van Venlo van een drietal singels en een aantal bouwblokken. In het oosten en zuiden waren er ook singels en bouwblokken gepland. Het plan werd echter vooral bepaald door het feit dat een groot deel van de vrijgekomen gronden van de slechting waren gereserveerd voor de Nederlandse Spoorwegen en het leger. Deze gereserveerde gronden lagen samen met de Maas als een hoefijzer rond om Venlo wat een natuurlijke concentrische groei tegen ging. Daarnaast is er het feit dat na twee gefaalde onderhandelingen met het Rijk de vrijgekomen gronden niet aan de gemeente, maar aan particulieren werden verkocht, omdat de gemeente gebrek had aan een duidelijke gemeentelijke grondpolitiek. In de vijf decennia na de slechting werd het plan dat door Van Gendt was opgesteld tot uitvoering gebracht. Rond 1918 werd het Rosarium volgens het plan van W.F.C. Schaap en de gemeente gerealiseerd wat een einde bracht aan de uitbreidingfase die Van Gendt had ontworpen.

Uit dit historische onderzoek is gebleken dat door de slechting van de vestingwerken gronden vrijkwamen die door de gunstige locatie van Venlo voor een groot deel gereserveerd werden door het Nederlandse Leger en de Nederlandse Spoorwegen. Dit had als gevolg dat F.W. Van Gendt in zijn uitbreidingplan keuzes heeft moeten maken die niet per se de beste waren voor de uitbreiding van Venlo en zo ervoor zorgden dat enkele wijken voor een periode van ongeveer 50 jaar minder ontwikkeld en verbonden waren met de oude binnenstad van Venlo.

Bronnen en figurenlijst

Figurenlijst

Figuur 1: Document uit 1814 uit het gemeentearchief Venlo waar tussen de burgemeester en het ministerie van Oorlog wordt geschreven over bebouwing buiten de vesting, (Het Rijk, 1814)	8
Figuur 2: Eerste gedetailleerde kaart van Venlo, gemaakt door Jacob van Deventer, 1570 (Venlovanbinnen, 1570)	10
Figuur 3: Kaart die het beleg van Venlo door de hertog van Parma illustreert, 1586, door Simon Frisius, (Rijksmuseum, 1586)	10
Figuur 4: Gezicht op Venlo vanaf het oosten, Ca 1600, anoniem (Historisch centrum Limburg, 1600)11	
Figuur 5: Gedetailleerde kaart van Venlo en haar vesting, gemaakt door Joan Blaeu in 1649 (Biblioteca Nazionale Marciana, 1649). De uitbreidingen van de vesting van Venlo zijn goed te zien. 11	
Figuur 7: Gedetailleerde kaart van Venlo door Joan Blaeu, gekleurde versie uit 1652. (Sanderusmaps, 1652)	12
Figuur 6: Panorama van Venlo, gezien vanaf de westelijke Maasoever en plattegrond van de stad Ca. 1650, anoniem. (Historisch Centrum Limburg, 1650).....	12
Figuur 8: Het beleg van Venlo in 1702, anoniem, (Rijksmuseum, 1702)	13
Figuur 9: Zicht op Venlo vanaf de Maas in het noorden, 1741, gemaakt door Hendrik Spilman, (Rijksmuseum, 1741).....	13
Figuur 10: Plan van de stad Venlo met daarboven het fort St. Michiel 1763, anoniem, (Beeldbank, 1763)	13
Figuur 11: Prent van het bombardement van Venlo in 1793, gemaakt door Cornelis Bogerts in 1795, (Rijksmuseum, 1795).....	14
Figuur 12: Kaart van Venlo en haar Vesting uit 1801 gemaakt door de Franse Republiek, (Bibliothèque nationale de France, 1801)	14
Figuur 14: Venlo te zien vanaf het noorden omstreeks 1860, anoniem, (Historisch Centrum Limburg , Ca 1860)	15
Figuur 13: Zicht op Venlo vanuit Blerick omstreeks 1860 door Chr. Schüler. (Historisch centrum Limburg, Ca 1860)	15
Figuur 16: De Keulse poort zoals deze er voor de slechting in 1868 eruit heeft gezien. Getekend door J. Tillemans in 1912, (Historisch Centrum Limburg, 1912).....	17
Figuur 17: De Geldersche poort zoals deze er voor de slechting in 1868 eruit heeft gezien. Getekend door J. Tillemans in 1912, (Historisch Centrum Limburg, 1912)	17
Figuur 15: De Maaspoort rond 1725, anoniem, (Historisch Centrum Limburg, Ca 1725)	17
Figuur 18: De meest nauwkeurige en gedetailleerde digitale kaart van de Vesting van Venlo. Deze kaart Weergeeft de situatie van Venlo en haar Vesting in 1842. (cultuurhistorie venlo, 1842)	18
Figuur 19: Kaart die de waterline weergeeft die belangrijker werd geacht voor de verdediging van Nederland dan grenssteden zoals Venlo. (Posadmaxwan, N.B.).....	19
Figuur 20: Tweede kamerstuk uit 1877 dat de onderhandse verkoop van een Blok van het Rijk aan de Gemeente Venlo bekrachtigd. (Tweede Kamer der Staten-Generaal, 1877-1878)	21
Figuur 22: Zelfgemaakte afbeelding van auteur van dit onderzoek. Deze afbeelding laat het eerste plan van uitleg dat door Van Gendt is gemaakt schematisch beter zien.	22
Figuur 21: Het eerste plan van uitleg voor Venlo dat is opgesteld door Van Gendt in 1872. (Finally, Doorbroken Barrières, 1996)	22
Figuur 23: Het definitieve plan van uitleg voor Venlo dat is opgesteld door Van Gendt in 1880. (Finally, Doorbroken Barrières, 1996)	23

Figuur 25: De situatie in Venlo na de voltooiing van de stadsuitbreiding in 1891. (Finaly, Doorbroken Barrières, 1996).....	24
Figuur 26: Zelfgemaakte afbeelding van auteur van dit onderzoek. Deze afbeelding laat de goede connectie tussen het centrum en het noorden en de ontbrekende connectie tussen het centrum en het oosten en westen goed zien.	24
Figuur 24: Zelfgemaakte afbeelding van auteur van dit onderzoek. Deze afbeelding laat de gebieden die in een hoefijzervorm om Venlo heen liggen goed zien.	25
Figuur 27: Een projectie van Albert Kiefer die de omvang van de vesting projecteert over de huidige situatie in Venlo. Goed te zien is dat de zuidelijke gronden van de voormalige vesting nog steeds een barrière vormen door het spoor terrein dat in zijn plaats is gekomen. (Gemeente Venlo, 2012).....	25
Figuur 28: Kaart van Venlo in 1897, Topotijdreis, (Topotijdreis, 1897)	26
Figuur 29: De Roermondse poort (die eigenlijk alleen nog maar een doorgang was) tijdens de ontmanteling in 1867, anoniem, (Historisch Centrum Limburg, 1867)	26
Figuur 31: Kaart van Venlo in 1924, Topotijdreis, (Topotijdreis, 1924)	26
Figuur 30: Bebouwing van de uitgebreide delen van Venlo in 1933. (Historisch Centrum Limburg, 1933)	26
Figuur 32: Het plan van W.F.C. Schaap het Rosarium ter plaatse van het voormalig gereserveerde terrein van het leger. (Gemeente Venlo, 2012).....	27
Figuur 33: Kaart van Venlo in 2022 waar nog steeds de duidelijke scheiding van Venlo en Venlo-Zuid door het spoor terrein is te zien, Topotijdreis, (Topotijdreis, 2022)	27
Figuur 34: Foto uit 1952 van Rosariumpark dat in de wijk Rosarium is gelegen. Op de achtergrond is het Julianapark te zien dat lange tijd het spoor terrein voor de Keulen-Minderen Bahn was. (Gemeente archief Venlo, 1952)	27

Bronnenlijst

- beeldbank. (1586). *Inname van Venlo door Parma*. Opgehaald van beeldbank:
<https://beeldbank.rhcl.nl/detail.php?id=7284176>
- Beeldbank. (1763). *Plan van de stad Venlo nevens het fort St. Michiel*. Archiefnummer: RAL_K_289.
Opgehaald van Beeldbank: <https://beeldbank.rhcl.nl/detail.php?id=6381532>
- Biblioteca Nazionale Marciana. (1649). *Archiegnummer: Tav. 93*. Opgehaald van Biblioteca Nazionale Marciana: https://www.internetculturale.it/jmms/iccuviewer/iccu.jsp?id=mag_GEO0019324
- Bibliothèque nationale de France. (1801). *Fortifications. Venlo, An 9. Plan de la place de Venlo pour servir au Projet de mise en défense de la ditte Place*. Opgehaald van Gallica:
<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b53100505m>
- cultuurhistorie venlo. (1842). *Venlo 1842*. Opgehaald van Venlo.nl:
<http://cultuurhistorie.venlo.nl/assets/docs/Vesting%20Venlo%201842.pdf>
- Finaly, I. (1996). Doorbroken Barrières. In F. V. Gendt, *1e plan van uitleg door Van Gendt in 1872*. Archiefnummer gemeentearchief Venlo: 434J 13 (p. 99). Bussum: Uitgeverij Toth.
- Finaly, I. (1996). Doorbroken Barrières. In F. V. Gendt, *Definitieve plan van uitleg door Van Gendt in 1880*. Archiefnummer gemeentearchief Venlo: 434J 13 (p. 100). Bussum: Uitgeverij Toth.

- Finaly, I. (1996). Doorbroken Barrières. In T. k. 712, *De situatie in Venlo na de voltooiing van de stadsuitbreiding in 1891*. Archiefnummer gemeentearchief Venlo: 434J 13 (p. 101). Bussum: Uitgeverij Toth.
- Finaly, I. (1996). Venlo. In I. Finaly, *Doorbroken barrières: Architect F. W. van Gendt (1831-1900) en de negentiende-eeuwse stadsuitbreidingen* (pp. 94-101). Bussum: Toth.
- Finaly, Isja. (1996). *Doorbroken Barrières*. Archiefnummer: 434J 13. Bussum: Uitgeverij Thoth.
- Gemeente archief Venlo. (1952). *Het Rosarium in 1952*. Archiefnummer: 01_448.3. Opgehaald van Beeldbank Gemeentearchief Venlo: https://collecties.venlo.nl/detail.php?nav_id=0-1&index=4&imgid=313566&id=313562
- Gemeente Venlo. (2012). *Ontstaansgeschiedenis Venlo: historisch-ruimtelijke ontwikkeling*. Opgehaald van Bestemmingsplan Centrum Venlo: https://www.planviewer.nl/imro/files/NL.IMRO.0983.BP201227CENTRVENLO-VA02/i_NL.IMRO.0983.BP201227CENTRVENLO-VA02_0008.jpg
- Gemeente Venlo. (2012). *Ontstaansgeschiedenis Venlo: historisch-ruimtelijke ontwikkeling*. Opgehaald van Bestemmingsplan Centrum Venlo: Uitbreidingsplan voor de binnenstad (Rosarium)
- gemeente Venlo Monumenten en Archeologie. (sd). *Venlo verdedigd tegen vikingen?* Opgehaald van cultuurhistorie: http://cultuurhistorie.venlo.nl/Vikingen_Venlo.htm
- Hermans, J. (2012). *Wie verdedigden de vesting Venlo rond 1842 (Kenmerk gemeente archief Venlo: 433C7)*. Venlo: Gemeente archief Venlo.
- Hermans, Jean. (2012). *Wie verdedigden de vesting van Venlo rond 1842*. Archief nummer: 433C7. Venlo: Gemeente Archief Venlo.
- Het Rijk. (1814). *Brief tussen het Rijk en de brugemeester van Venlo*. Archiefnummer: AK 22. INV. 491. Blz. 1. Venlo: Gemeente archief Venlo.
- Historisch Centrum Limburg . (Ca 1860). *Gezicht op Maas en Venlo*. Archiefnummer: LGOG 162. Opgehaald van Historisch Centrum Limburg : <https://beeldbank.rhcl.nl/detail.php?id=7284056>
- Historisch centrum Limburg. (1600). *Gezicht op Venlo*. Archiefnummer: GAM 273. Opgehaald van Historisch centrum Limburg: <https://beeldbank.rhcl.nl/detail.php?id=7458730>
- Historisch Centrum Limburg. (1650). *Panorama van Venlo, gezien vanaf de westelijke Maasoever en plattegrond van de stad*. Archiefnummer: GAM 1374. Opgehaald van Historisch Centrum Limburg: <https://beeldbank.rhcl.nl/detail.php?id=7521452>
- Historisch Centrum Limburg. (1867). *Ontmanteling van Venlo. Gezigt op de Roermondsche Poor*. Archiefnummer: RAL P-0401-001. Opgehaald van Historisch Centrum Limburg: <https://beeldbank.rhcl.nl/detail.php?id=407670>
- Historisch Centrum Limburg. (1912). *Geldersche poort door J. Tillemans*. Archiefnummer: RAL P-0399-007. Opgehaald van Historisch Centrum Limburg: <https://beeldbank.rhcl.nl/detail.php?id=407662>

- Historisch Centrum Limburg. (1912). *Keulsche- of Laerpoort door J. Tillemans*. Archiefnummer: RAL P-0399-002. Opgehaald van Historisch Centrum Limburg: <https://beeldbank.rhcl.nl/detail.php?id=407642>
- Historisch Centrum Limburg. (1933). *Venlo, sectie I, blad 6, Bijblad vervolg-minuutplan, bijgewerkt tot en met dienstjaar 1933*. Archiefnummer: MIN11116108. Opgehaald van Historisch Centrum Limburg: <https://beeldbank.rhcl.nl/detail.php?id=5150600>
- Historisch Centrum Limburg. (Ca 1725). *Maaspoort*. Archiefnummer: LGOG 150. Opgehaald van Historisch Centrum Limburg: <https://beeldbank.rhcl.nl/detail.php?id=7283946>
- Historisch centrum Limburg. (Ca 1860). *Gezicht op Venlo vanaf de westelijke Maasoever*. Archiefnummer: LGOG 1022. Opgehaald van Historisch centrum Limburg: <https://beeldbank.rhcl.nl/detail.php?id=7388733>
- Isja Finaly. (1996). *Doorbroken Barrières*. Archiefnummer: 434J 13. Bussum: Uitgeverij Thoth.
- Landolt, H. (1861). *Militair woordenboek*. Leiden: A.W. Sijthoff.
- Landolt, H. (1862). *Militair woordenboek*. Opgehaald van De Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren : https://www.dbnl.org/tekst/land016mili01_01/
- P.A. Henderikx, P. L. (1999). *Historische Stedenatlas Venlo*. Delft: Delft University Press.
- Posadmaxwan. (N.B.). *Impact energietransitie op de Stelling van Amsterdam en Nieuwe Hollandse Waterlinie*. Opgehaald van Posadmaxwan: <https://posadmaxwan.nl/nl/nieuws/9/impact-energietransitie-op-de-stelling-van-amsterdam-en-nieuwe-hollandse-waterlinie>
- Rijksmuseum. (1586, 06 28). *Beleg van Venlo door de hertog van Parma, 1586, Simon Frisius, 1613 - 1615*. Archiefnummer: RP-P-OB-80.028. Opgehaald van Rijksmuseum: <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-OB-80.028>
- Rijksmuseum. (1702). *Beleg van Venlo, 1702, anoniem*. Archiefnummer: RP-P-OB-83.034-37. Opgehaald van Rijksmuseum: <https://www.rijksmuseum.nl/nl/mijn/verzamelingen/7855--corina-brouwers/venlo/objecten#/RP-P-OB-83.034-37,2>
- Rijksmuseum. (1741). *De stad Venlo te zien van den Maaskant. 1741*. Archiefnummer: RP-P-AO-19-67-3. Opgehaald van Rijksmuseum: <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-AO-19-67-3>
- Rijksmuseum. (1795). *Bombardement van Venlo, 1793, Cornelis Bogerts*. Archiefnummer: RP-P-OB-86.308. Opgehaald van Rijksmuseum: <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-OB-86.308>
- Roy Denessen, Frans Hermans. (2006). *Venlose Katernen 7. Blz. 4*. Venlo: Gemeentearchief Venlo.
- Sanderusmaps. (1652). *Venlo, by J. Blaeu. 1652*. Opgehaald van Sanderusmaps: https://sanderusmaps.com/assets/RESIZEDNEW/large_M25625.jpg
- Topotijdreis. (1897). *topotijdreis Venlo*. Opgehaald van Topotijdreis: <https://www.topotijdreis.nl/kaart/1897/@209408,375633,9.83>
- Topotijdreis. (1924). *topotijdreis Venlo*. Opgehaald van Topotijdreis: <https://www.topotijdreis.nl/kaart/1924/@209408,375633,9.83>

Topotijdreis. (2022). *Topotijdreis Venlo*. Opgehaald van Topotijdreis:

<https://www.topotijdreis.nl/kaart/2022/@208780,375340,7.95>

Tweede Kamer der Staten-Generaal. (1877-1878). *Kamerstuk Tweede Kamer 1877-1878*.

Archiefnummer: 0000407285 kamerstuknummer: 94 nr. 2. Opgehaald van Overheid.nl:

<https://zoek.officielebekendmakingen.nl/sgd:18771878:0000691>

venlo incijfers. (2022). *buurt-en wijkdata*. Opgehaald van venlo incijfers:

<https://venlo.incijfers.nl/dashboard/buurt--en-wijkdata>

Venlovanbinnen. (1570). *Historie*. Opgehaald van Venlovanbinnen: [https://venlovanbinnen.nl/wp-](https://venlovanbinnen.nl/wp-content/uploads/2020/05/8.1-Jacob-van-Deventer-Minutkaart-Maastricht-RAL_K_100PijlLeprosen.jpg)

[content/uploads/2020/05/8.1-Jacob-van-Deventer-Minutkaart-Maastricht-](https://venlovanbinnen.nl/wp-content/uploads/2020/05/8.1-Jacob-van-Deventer-Minutkaart-Maastricht-RAL_K_100PijlLeprosen.jpg)

[RAL_K_100PijlLeprosen.jpg](https://venlovanbinnen.nl/wp-content/uploads/2020/05/8.1-Jacob-van-Deventer-Minutkaart-Maastricht-RAL_K_100PijlLeprosen.jpg)

Wikipedia. (N.D.). *Rosarium Venlo*. Opgehaald van Wikipedia:

https://nl.wikipedia.org/wiki/Rosarium_Venlo